ЁШ ЛЕНИНЧИ

Ўзбекистон комсомол ёшлари рўзномаси

1991 йил
9 январь
Чоршанба

№ 5 (13.691).

Баҳоси:
Обуначиларга — 6 тийин.
Сотувга — 10 тийин.

• АССАЛОМУ АЛАЙКУМ, АЗИЗ МУШТАРИЙ! السلام علیکم، عزیز موشتری ! •

Биринчи саҳифага мактуб

Кейин кеч бўлади!

Кунора ҳузурига фол очиришга келаётган деҳқондан фолчи аёл сўрабди:

— Э, мўмин! Бошингда подшоҳи олам турганида нечун ўз арз-додингни унга айтмайсан-да, нуқул ҳузуримга келасан?

— Ҳа, менинг бошимда шуҳрати оламга кетган подшоҳ бор. Қўли жуда узун. Кун бўйи турли юртлардан турли давлат арбоблари, элчиларини қабул қилади. Лекин ўз халқи арз-додини эшитишга тоби йўқ. Аҳволим эса оғир. Бугунимдан умидим сўнган. Ҳеч бўлмаса эртанги кунимдан кўнглим таскин топар, деган ниятда остонангни хатлайман, деб жавоб берган экан деҳқон. Биз ҳам шу йўлни танладик-да «Ёш ленинчи»га хат йўлладик.

Ташвишимиз эса кундан-кунга ортиб бораётир. Турсунзода шаҳридаги Тожикистон алюмин заводининг Сурхондарё вилояти нabототи ва аҳолисига етказаётган зарари, унинг оқибатлари ҳақида матбуотда, жумладан, «Ёш ленинчи»да ҳам кўплаб мақолалар эълон қилинди. Телекўрсатувлар тайёрланди. Тобора авжга чиқаётган фожиа мутахассислар томонидан далиллар асосида исботлаб берилди. Лекин вилоятда юз берган кулфатнинг олдини олиш ишлари ҳамон пайсалга солиб келинмоқда. Элнинг кўзи эса юқорига тикилган.

Бир доно гап бор: «Кўп гапириш — лоқайдликка олиб келади».

Бу завод ҳақида ҳам озмунча гапирилмади. Ахир бу арз-додлар, фиғони фалакка чиқиб ёзилган гаплар мавжуд тузумга, ҳукуматга, ҳукмрон фирқага, умуман адолат борлигига одамларнинг кўнглини совутиб қўймадими?!

Наҳотки, жимликка, бепарволикка дағдаға билан жавоб беришга мажбур этилсак!

Саросимали бепарволикдан қутула олмасак эртамиз нима бўлади? Келажакда ўзимизни ранг-рўйи сарғайган, заъфарон, мунгли қария ҳолида кўрамиз. Аммо ўшанда ёшимиз 40 дан ошмаган бўлади!

Фурқат МУҲАММАД САЛОҲ,
Бахтиёр ШОҲИМ,
Малоҳат МИНГБУТА қизи
жами 25 имзо

Туя ўтган қишлоқ

Ҳамқишлоқларимнинг туя гўшти емаганлари рост, еган бўлишса оғизларида мазаси қоларди. Улар қишлоқдан туя ўтган бўлса керак, деб тахмин қилишади. Чунки қўшни қишлоқда яшовчилар ўн йил илгари янги, замонавий типдаги посёлкага кўчиб ўтгандилар. Уларнинг уйларида телефон, газ, ичимлик суви бўлиб, кўчалар асфальтланган, деярли ҳамма шарт-шароитлар муҳайё. Бизнинг қишлоқда эса ҳатто катта йўлдан қишлоққача бир чақиримча келадиган йўл ҳам асфальтланмаган. Бу йўллардан юриш жуда қийин. Йўлнинг ёнидан бетон ариқ оқиб ўтади. Айтишларича, шу ариқ қурилганда, йўлни асфальтлаш режалаштирилган экан. Негадир ҳамон ҳеч қандай ўзгариш йўқ.

Президентимизнинг қишлоқларни газ ва ичимлик суви билан таъминлаш ҳақидаги қарори чиқди. Албатта, қарор жуда тўғри қабул қилинган. Лекин бизнинг қишлоқларда бу ишни амалга ошириш жуда қийин бўляпти. Маблағ йўқ. Қизиқ, йиллик даромаддан тушадиган фойдани раҳбарларимиз қаёққа сарфлашяпти?!

Нусрат САИДОВ,
Бухоро вилояти, Пешку ноҳиясидаги ибн-Сино қишлоғи.

Амир Темур номи берилса...

Яна бир таклиф: буни ўтган йили шаҳар мутасаддиларидан бирига ҳам айтган эдик. Қашқадарёда иккита тайёрагоҳ бор. Бири Қаршида, бири Шаҳрисабзда. Ўзбекистонга ташриф буюраётган сайёҳларнинг кўпчилиги она юртимизга Самарқанд, Бухоро, Хива ва Шаҳрисабзни бир кўрмоқ учун келадилар. Ҳар бир юртнинг дарвозаси дастлаб темир йўл вокзаллари бўлса, иккинчиси тайёрагоҳлар. Шул боис, Шаҳрисабздаги тайёрагоҳга Амир Темур номини берсак. Фараз қилинг, чет элликлар олдида кузатувчининг овози қандай жаранглайди: «Ҳурматли меҳмонлар! Тайёрамиз Шаҳрисабз шаҳридаги Амир Темур номидаги тайёрагоҳга қўнди».

Шундай қилсак, балки унинг руҳи олдидаги қарзларимиздан биттасини узган бўлармидик...

Мансур ХУРРАМОВ,
Норқобил ЖАЛИЛ.

Кунларни қачон тўғри айтамиз?

Биринчи январь, иккинчи январь... ўттиз биринчи декабрь. Ҳозирги ўзбек тилида ой кунлари ана шундай саналади. Бу тарзда ёзиш ва айтиш аслида нотўғри эканлигини кўпчилигимиз биламиз. Хатони тўғрилаш ҳақида эса жиддий ўйлаб кўрмаймиз. Билмадим, илгари ҳам ўзбек тилида кунларни тўғри айтиш бўйича амалий таклифлар бўлганмийўқми, лекин бу борада ташаббус ва ибрат кўрсатиши лозим бўлган рўзнома-ойномалар, сўзнигору — ойнаи жаҳон ҳамон тақвимни ёзиш ёки оғзаки билдиришда бузуқ шаклни қўллаб келаётганликлари мени ажаблантиради. Айниқса, ҳозирги пайтда, яъни ўзбек тили Давлат мақомини олиб, нутқимиз гўзаллиги учун кураш авж олган бир пайтда бу ҳолнинг давом этиши мумкин эмас.

Юзаки қараганда «Биринчи январь» дейиш русча «первое января»нинг таржимасидек бўлиб кўринади. Назаримда, ҳозир биз одатланиб қолган ой кунлари саноғини илк бор тилимизда қўллаган кишилар ўзлари тушунмаган ҳолда ёки эътиборсизлик билан русчадан ўгирганлар. Чунки, русча «1 января» билан ўзбекча «1 январь» шаклан бир-бирига ўхшаганлиги билан маъноси бошқа-бошқа. «Первое января»нинг тўғри таржимаси «Январнинг биринчи (число)си» эканлигини ҳозир ҳар бир саводхон киши билади. Демак, руслар «1 января» тарзида кунларни тўғри айтишади ва ёзишади.

Ўзбек тили шуниси билан ҳам бошқа тиллардан фарқ қиладики, «1 январь» шаклида кунларни ёзиш кўпгина тилларда тўғри бўлса ҳам бизнинг тилимизда хатодир. Масалан, тожиклар «Якуми январь» деб ўқишади. Кўриниб турибдики, тожикчада бунинг маъноси («Январнинг биринчиси») тўғри чиқади.

Эҳтимол, кимгадир бу эриш туюлар, кимдир бу шаклни узунлиги учун маъқул кўрмас. Лекин нима бўлганда, ҳам бу тўғри шакл-ку. Балки, ёзувда ва нутқда қисқароқ шаклни ҳам қўллаш мумкиндир? Масалан, мен **«Июннинг 6-си» «Июнь-6»** шаклларида ёзиш ва **«Июннинг олтинчиси»** деб ўқишни таклиф қилган бўлардим. «Кун» сўзи худди русчадаги «число»дек ёзувдан ва талаффуздан тушиб қолади.

Ўйлайманки, бу масала жамоатчиликни бефарқ қолдирмайди.

Саид БУРҲОН,
Бухоро вилоятидаги «Меҳнат зарбдори» рўзномасининг ходими.

Мавзуни муштарий танлайди

СИЁСАТНИ ЎРГАНМОҚ КЕРАК

Кун сайин луғатимиз янгича тушунчаларга бойиб бормоқда. Ёшлар ҳаракати, сиёсий онг, фикрлар хилма-хиллиги ва ҳоказо. Деярли ҳар бир киши шу кундаги сиёсий вазиятга нисбатан ўз фикрини, муносабатини айта олади. Аммо бу ҳамма сиёсатчи бўла олади, деган гап эмас, албатта.

Мени ёшлар ҳаракати жуда қизиқтиради. Уни чуқур ўрганиб борсак, тартибсизлик, ноаниқлик, экстремизм ва мақсадлар шаклсизлигини кузатишимиз мумкин. Бир томондан, қайта қуришнинг ёшларга бўлган сиёсатлантирувчи таъсири, иккинчи томондан, турғунлик давридан қолган иллатлар зиддиятга киришаётир. Узоқ йиллар ошкораликнинг йўқлиги, ёшларнинг ижтимоий ва сиёсий ҳаракатдаги ҳуқуқсизлиги, қуруқ шиорбозлик шунга олиб келдики, ёшлар жамият ривожланиши қонунларини, ҳаётдаги воқеалар мазмунини тушунмай қолдилар ва оқибатда ошкоралик, янгиланиш айни пайтда одамларнинг ҳаёти янада кескинлашиб кетиши натижасида жамиятдаги ўринларини тополмай, ўзларини йўқотиб қўйдилар.

Хулоса қилиб айтганда, кун тартибида ёшларга жамиятдаги муаммоларни тушунтириш, уларни ҳал қилиш учун тўғри, оқилона қарорлар қабул қилишни ўргатиш масаласи турибди.

Маълумки, ёшлар муаммолари бўйича қарорлар қабул қилувчи ва уларни амалга оширувчи ягона ташкилот шу кунгача комсомол бўлиб келди. Ҳозир у инқирозга учради. Маъмурий ва давлат органларига келсак, шуни таъкидлаш кераккки, уларга сайланган одамларнинг аксарияти ҳали етарли даражада сиёсий тажрибага эга эмас. Улар бундай тажрибанинг бошланишида турибдилар. Раҳбариятдаги «тажрибали» ходимлар эса фақат бир-биридан деярли фарқи бўлмаган хўжалик ва фирқа фаолиятида «хизмат кўрсатганлар». Демак, ҳокимият ва маъмуриятдаги одамлар соф сиёсий, яъни парламент усули, оммавий баҳс ва мунозараларда тажрибага эга эмаслар. Бундан келиб чиқадики, халқ учун фойдали ва зарур бўлган қарорлар билан бир қаторда одамлар тушунолмайдиган, қабул қилолмайдиган қарорларни ҳам яратиш эҳтимоли катта.

Энди масалага бошқа томондан қарайлик. Халқда, айниқса ёшлар орасида, бу борада жуда фойдали ғоялар ва ташаббуслар мавжуд бўлаётир. Уларга қулоқ тутиш, тўплаш, умумлаштириб, фойдали ишларга йўналтириш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан биридир. Гап шундаки, жамиятга фойдаси тегиши мумкин бўлган бундай ғояларни яратувчи шахслар уларни камдан-кам ҳолда ўз ташаббуслари билан ошкор этмоқдалар. Бунга сабаб, юқорида айтилганидек, ёшларни эшитувчи ягона ташкилот — комсомолнинг инқирозга юз тутгани ва у ташаббускор одамларни кам қизиқтираётгани деб биламан. Шундай қилиб, айтилган гаплардан ёшларнинг фойдали ғояларини бирлаштириб, уларни амалга ошириш учун янги (қўшимча) механизмлар яратиш керак, деган хулоса келиб чиқади.

Комсомолнинг айбларидан яна бири шуки, у кадрлар танлаш учун номенклатура усулига таяниб, ўз қаторидан юқори раҳбарлик лавозимлари учун кадрлар етиштириб берди. Шунинг учун уларнинг аксарияти чин етакчилар (яъни лавозимга ўз иши, қобилияти ва билими билан эришган) эмас. Бундан учинчи хулоса шуки, жамиятимизда бўлажак сиёсатчиларни тайёрлаш учун янгича йўлларни кўзлайдиган усуллар яратиш заруратти юзага келади. Ёшлар ҳаракати ва умуман сиёсий муаммоларни ўрганаётиб, уларга илмий нуқтаи назардан ёндашиш, яъни илмий-текшириш ишлари, тадқиқотлар олиб бориш керак, деган фикрга келдим. Сиёсий қарорлар ва амалий ишлар шундай тадқиқотларга таянсагина фойдали ва қимматли бўлади.

Ҳозир фойдали ғояларни излаб топиш, қўллаб-қувватлаш ва бўлажак сиёсатчиларни тайёрлаш ишларига ҳисса қўшиш мақсадида Ўзбекистон ёш олимлар ва мутахассислар уюшмаси қошида сиёсатшунослик маркази тузилди. Унинг асосий йўналишлари қуйидагича:

— ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий соҳаларда ёшларнинг сиёсий савиясини кўтариш, яъни саводсизликни тугатиш;

— ёшлар ва бошқа фуқароларнинг ижтимоий соҳадаги фойдали ташаббусларини излаш, қўллаб-қувватлаш;

— ғояларни амалга оширишнинг янги механизмини яратиш;

— баҳс клублари, оммавий чиқишлар, лекциялар ва ҳоказолар асосида сиёсий машқлар ўтказиш;

— бўлажак сиёсатчиларни тайёрлаш ишларига ҳисса қўшиш;

— жамиятдаги сиёсий ҳаракатни, умуман сиёсий масалаларни илмий нуқтаи назардан ўрганиш;

Шундай марказ керакмикан, бу навбатдаги гап сотиш эмасмикан? — деган савол туғилади, албатта. Биринчидан, барча оммавий ишлар авваламбор фикр шаклида юзага келади. Кейин сўз, режа, иш сифатида намоён бўлади. Иккинчидан, агар сиёсий раҳбарлар масалаларни чуқур ўйламаса, юзаки фикр юритиб, илмий маслаҳатларга таянмаса, улар қабул қиладиган қарорларнинг амалий фойдаси ҳам бизни қониқтирмай қолаверади. Бугунгача шундай бўлиб келди ҳам.

Шунинг учун ўйлайманки, янги ғоялар муаллифларини бирлаштириш ва эртанги кун учун кучли, маърифатли етакчилар, сиёсатчилар тайёрлаш мақсадини кўзлаган марказимиз ёшларни фаоллаштиришга, қолаверса, жумҳуриятимизда ёшлар сиёсатини олиб бориш ишига ўз ҳиссасини қўшади.

Фарҳод ТОЛИПОВ,
ёш олимлар ва мутахассислар уюшмаси қошидаги сиёсатшунослик маркази директори.

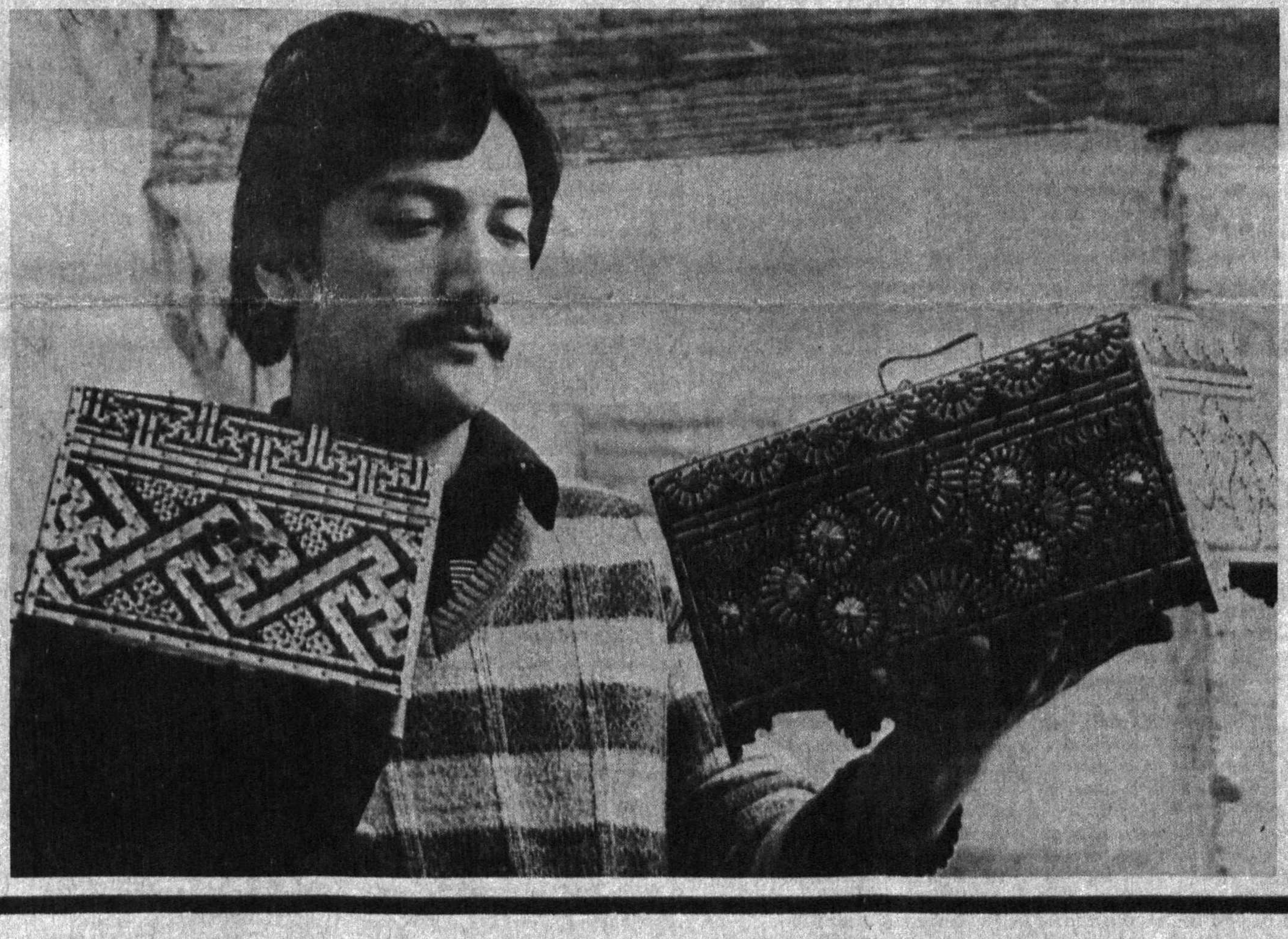

Тошкент шаҳрида ташкил этилган «Мусаввир» илмий ишлаб-чиқариш халқ оммавий санъати маркази Шарқ урф-одатларининг амалий санъати, дурадгорлик, ҳунармандчиликдан иборат.

Суратдаги йигит Убайдулла Қосимов 20 йилдан бери дурадгор уста бўлиб ишлаб келмоқда. У ясаган ноёб буюмлар Араб амирлиги, Малайзия, шунингдек, Тошкентдаги халқ амалий санъати музейида сақланмоқда. Ушбу расмда сиз у яратган янги буюмларни кўриб турибсиз.

Е. БОТИРОВ олган сурат.

Шу сонга хабар

Комсомол пленуми бўлади

БЛКЁИ Марказий Қўмитаси БЛКЁИ Марказий Қўмитасининг IV пленумини 1991 йил 15 февралда Москва шаҳрида чақиришга қарор қилди.

Пленумда ҳозирги пайтда БЛКЁИ ишидаги аҳвол, федерация субъектларининг бўлиб ўтган съездлари якунларини таҳлил этиш, комсомол ташкилотларининг фикрларини ҳисобга олган ҳолда БЛКЁИ XXII съездини ўтказиш муддатларини аниқлаб олиш тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқиш назарда тутилади.

Шунингдек, пленумда БЛКЁИ Марказий Қўмитаси даражасида шаклланган комсомол мулкига жамоа тарзида эгалик қилиш тўғрисидаги ҳамда, кундалик фаолиятга оид бир қатор масалаларни муҳокама қилиш режалаштирилмоқда.

Янги котиблар сайланди

Наманган вилоят комсомол қўмитасининг навбатдан ташқари пленуми бўлиб ўтди. Унда ташкилий масалалар кўриб чиқилди. Вилоят комсомол қўмитасининг биринчи котиби М. Турсунов Наманган шаҳар фирқа қўмитаси котиби этиб сайланганидан кейин унинг ўрни бўш қолганди.

Пленум муқобиллик асосида ёпиқ (яширин) овоз бериш йўли билан вилоят комсомол қўмитасининг котиби М. Жўрабоевни вилоят комсомол қўмитасининг биринчи котиби этиб сайлади. Шунингдек, аввал Косонсой ноҳия комсомол қўмитасининг биринчи котиби бўлиб ишлаган И. Шарофиддинов вилоят комсомол қўмитасининг мафкуравий ишлар бўйича котиби этиб сайланди.

Пленумда Ўзбекистон ЛКЁИ Марказий Қўмитасининг биринчи котиби А. Носиров, Наманган вилоят фирқа қўмитасининг биринчи котиби Б. Ҳакимов нутқ сўзладилар.

«Пахтакор»да ўзгаришлар бор

Олти йиллик танаффусдан сўнг жумҳуриятимизнинг бош командаси Иттифоқнинг энг кучли жамоалари қаторида тўп суради. Хўш, «Пахтакор» мавсумга қандай тайёргарлик кўраяпти, команда таркибида ўзгаришлар борми? Биз ана шу саволлар билан «Пахтакор» командасининг бош тренери Ф. С. Новиковга сим қоқдик. Телефон дастасини Фёдор Сергеевичнинг ўзи кўтарди:

— Ҳозир команда анча шаклланиб қолди. Кетганлар кўп эмас: А. Яновский ҳамда С. Бондаренколарни «пенсия»га кузатдик. А. Жабборов ва Қ. Тўраевларга жавоб бериб юборилди. Четдан ўйинчилар таклиф қилишда эса бўш чизиқларга кўпроқ эътибор бердик. Ҳозир бир йўла уч дарвозабонни синаб кўраяпмиз: Олмаотанинг «Қайрат» командасидан С. Бураков, Владикавказнинг «Спартак» клубидан Ю. Перескоков ҳамда Москванинг «Торпедо» жамоаси тарбияланувчиси Д. Гуленковлар ўз маҳоратларини кўрсатишаяпти; майдонда ҳаракат қиладиган ўйинчиларга келсак, улар Волгограднинг «Ротор» командасидан А. Қаюмов, Тюменнинг «Геолог»идан Г. Богачев, Москва спартакчиларидан В. Новиков ҳамда Ярославлнинг «Шинник» командасидан В. Землинлардир.

Уларнинг қайси бирини «Пахтакор»да олиб қоламиз — ҳали номаълум. Синов давом этаяпти.

А. ИМОМХЎЖАЕВ.

8 кунлик лагерь

Пойтахтимизнинг Куйбишев ноҳиясидаги 113-мактабда ўқувчиларнинг таътил кунларида қишки лагерь фаолият кўрсатмоқда. Бу ерда мактабнинг 50 нафар 1-8 синф ўқувчилари ҳордиқ чиқаришяпти.

— Лагеримиз таътил кунларидагина, бор-йўғи саккиз кун ишлайди, — дейди мактаб директори Муаззам Валиева. — Ўқувчиларнинг ҳар бир кунги тамаддиси учун 1 сўм 34 тийин ажратилган. Ноҳия халқ таълими бўлими бу борадаги маблағни ўз зиммасига олган. Болалар эрталаб соат 9 дан кеч соат 17 гача таълим ва тарбия масканида бўладилар. Улар бу пайтларда кинотеатрларга боришади, спорт ва бадиий машғулотларда қатнашишади.

Муаззам опанинг айтишича, лагерни тузишдан бош мақсад болаларнинг таътил кунларида кўча-кўйда бемақсад тентирашининг олдини олиш. У кишининг фикрича аёлларни уйга, болалар бағрига қайтарган маъқул. Бироқ бугунги кунги аҳвол, бозор иқтисодиёти арафасидаги нарх-наво бунга имкон бермайди. Иккисидан қай бири биз учун муҳим. Бу ҳақда чуқурроқ мушоҳада юритишга тўғри келади.

Воқеалар, тасодифлар...

ҚИЗИҚ замонлар келди-да. Ҳар куни шов-шув, ваҳима. Бирига гоҳ ишонсангиз, бошқасига ишонгингиз келмайди. Лекин бундай воқеалар энди одамларни ҳайратга солмайди. Уюшган жиноятчилик, босқинчилик, қотиллик, ўғрилик, э қўяверинг. Санаб саноғига етолмайсиз.

Кечагина жумҳурият ички ишлар вазирлигининг матбуот марказидан яна ташвишли хабарлар олдик...

● Янги йил кечасини-ку қўяверинг, балки дастлабки кунлар ҳам ички ишлар ходимлари тиним билишмади. Кутилмаган воқеалар, тасодифлар.

2 январь куни кеч соат саккизларда Тошкент вилоятининг Оққўрғон шаҳридаги 8-механизациялашган кўчма колонна қоровули 29 ёшли А. Абдураҳмоновнинг уйидан милиция ходимлари «Макаров» нусхасидаги қўлбола тўппонча ва икки дона ўқ топиб олишди. Қурилиш ташкилотининг оддийгина қоровули қўлига бундай қуролнинг қандай тушиб қолганини ва нима мақсадда сақлаганини энди тергованиқлайди.

● БУХОРО шаҳридаги 3-ҳунар-техника билим юртининг толиби С. Баляков кўпам майда-чуйда қуроллар билан қизиқавермас экан. Ички ишлар бўлими ходимлари уларнинг уйидан жанговар граната топиб олишганда қўни-қўшнилари ҳам ҳайратдан ёқа ушлаб қолишди.

Ҳали эндигина 17 ёшни тўлдирган бу ўсмир нега бундай даҳшатли қуролни уйида сақлаган? Унинг ғаразли нияти афсуски, амалга ошмади...

«Постда» рўзномаси

Бу рўзнома ҳақида ҳозирги кунда 40-50 дан ошиб қолган кишилар кўп гапириб юришади. Қизиқ-қизиқ воқеалар, жасур ва фидойи миршаблар ҳаёти, жиноятчиларнинг ғайриқонуний ҳаракатлари ҳақида мақолалар босиларди. 1930 йилнинг 12 майида илк сони ўз муштарийлари қўлига теккан «Постда» рўзномаси марказнинг махсус қарори билан 1970 йилда тўсатдан ёпиб қўйилган эди. Бунинг сабаблари кўп...

Ниҳоят, 20 йилдан кейин ички ишлар вазирлиги раҳбарларининг саъй-ҳаракатлари туфайли рўзнома яна қайтадан чоп этила бошланди. Лекин бугунги нашрнинг эскисидан фарқи катта. Энди унинг алоҳида мустақил, ўз она тилимизда чоп этилаётгани қувончли воқеадир. Обуна вақтининг қисқалиги ўқувчилар сонининг кам бўлишига кескин таъсир кўрсатди. Бор-йўғи бир ҳафтагина муҳлат берилди. Кунлар у ёғи қоғоз, қандай чоп этиш ташвишлари билан ўтиб кетди.

Янги рўзнома ижодий ходимларининг ўз муштарийлари кўнглига йўл топа олиши учун ҳали кўп тер тўкишларига тўғри келади. Албатта, бу дастлабки қадам. Яна энг муҳими, аввал 40 йил шу номда чиқиб турган рўзноманинг номини энди ўзгартириш керак.

Ҳозир ҳам бу янги нашрга обуна давом этаяпти. Индекси 64615.

Шу сонга хабар

ТАРИХ ВА СИЁСАТ

ҲАР БИР босиб ўтилган йўл — инсоният жамиятининг тарихий жараёни бўлиб қолади. Тарих — бу жамиятнинг ва табиатнинг энг олий мавжудоти — инсоннинг ҳаёти ва фаолияти мажмуасидир. Тарих — бу инсониятнинг ўтмиши, бугуни ва келажагини белгилаб берувчи мезон сифатида майдонга келган. Тарих — бу кишилик жамияти тараққиёти қонуниятлари ва қонунларини шарҳлайдиган сиёсатдир.

Тарихни, кишилик тарихини сиёсатсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Тарихий сиёсатнинг инсоният жамиятига таъсири — унинг инқилобий ўзгаришлари билан давом этади. Кишилик жамияти ўзининг бешта ижтимоий-иқтисодий формацияларини бошидан кечирар экан, сиёсий-тарихий ўзгаришларнинг натижаси, хулосаси ва якуни деб тушунмоғимиз керак.

Ибтидоий-жамоа, қулдорлик, феодализм, капитализм ва коммунистик формацияларнинг инсоният жамиятида бирин-кетин юзага келиши — сиёсий йўналишлар, хулосалар натижасида содир бўлди. Тўғри, ушбу мақоламизда сўнгги — коммунистик ижтимоий-иқтисодий тарихий формациянинг ўзига хос шаклланиши, ривож топиши ва «парчаланиб кетиши» ҳақида батафсил мулоҳаза юритамиз. Ахир XIX асрнинг 40-йилларида пайдо бўлган коммунизм тўғрисидаги илмий, тарихий таълимот, XX асрнинг 17-йил, Октябрь ойидаги инқилобий ўзгариши натижасида коммунизмнинг биринчи фазаси — социализмнинг юзага келиши ўзига хос кишилик тарихида сиёсий жасорат бўлди.

Ҳозирги кунда марксизм-ленинизм таълимотини Октябрь инқилоби, XX асрнинг 40-йиллари охирида вужудга келган жаҳон социализм системаси ва унинг 1989 йилга келиб, Шарқий Оврўподаги социалистик лагерларнинг парчаланиб кетиши ва турли тарихий ҳамда сиёсий йўналишларда бориши сиёсатдонлар орасида катта баҳс туғдирмоқда. Мен шу ўринда Г. В. Плехановнинг сўнгги мақоласи «Буки Аз-Ба»даги баъзи илмий-назарий фикрларни келтириб, Георгий Валентиновичнинг Октябрга ва унинг тақдирига бўлган муносабатини назарда тутаман. «Илмий социализм, — деб қайд қилади мақолада Г. В. Плеханов, — нисбатан олганда тарихий тараққиётда ўлимга маҳкум бўлиши мумкин ёки абадий қайта ривожланишда давом этади. У давр шароитига қараб қатъий ва кетма-кет ривожланиши ҳам мумкин». Донишманд рус марксистининг бу гапини Фридрих Энгельс сўзлари билан таъкидламоқчиман: «Агар қадимий қулдорлик бўлмаганда, яъни янги социализмнинг ҳам бўлиши мумкин эмас!. Фридрих Энгельс бу ўринда «янги социализм» жумласи орқали хаёлий социализмнинг илмий социализмга айланиши жамият тараққиётининг тарихий ва сиёсий хулосаси эканлигини қайд қилади.

Тарихий сиёсатни бугунги кунда «сиёсатшунослик» атамасисиз ёки Америка Қўшма Штатларида, Франция, Англия, Испания каби мамлакатларда махсус фан сифатида ўтишини назарда тутган ҳолда, бизда эндигина ўргана бошлаганлигимиз тарихий жараёнларга чуқур кириб бормаганлигимиздан далолат беради.

«Сиёсатшунослик» Болтиқбўйи жумҳуриятларида беш йилдан буён фан сифатида олий ўқув юртларида, техникумлар ва мактабларда ўқитилади. Мен шу йили апрель ойида Киевда бўлиб ўтган Бутуниттифоқ конференция-семинарда «Сиёсатшунослик» курси тартибномаси лойиҳаси муҳокамасида қатнашдим. Бу курс Украина жумҳуриятининг баъзи олий ўқув юртларида мана иккинчи йил ўқитилмоқда. Бизда-чи? Тўғри, жумҳуриятимиз Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги қошидаги ижтимоий фанларни ўқитиш ва тарбиявий ишлар билан шуғулланиш бошқармаси шу ўқув йили Тошкент Давлат дорилфунунининг базасида сиёсатшунослар тайёрлашни назарда тутмоқда. Бу ишни амалга ошириш учун мен қуйидаги мулоҳазаларни ўртага ташламоқчиман. Талаба-ёшларни мамлакатимизнинг Украина, Белоруссия ва Болтиқбўйи жумҳуриятлари тажрибаларини қўллаш учун зудлик билан мутахассисларни таклиф қилган ҳолда Тошкентда конференция ташкил қилиш лозим; иккинчидан, етук олий билимгоҳларимиз Тошкент, Самарқанд ва Нукус дорилфунунларида сиёсатшунослик мутахассислиги учун талабалар қабул қилиш тезлик билан амалга оширилиши керак: учинчидан, сиёсатшунослик фани учун эллик-олтмиш соатлик ўқув тартибномасини тузиш керак; тўртинчидан, жумҳуриятимиз олий ўқув юртлари сиёсий тарих ёки социализм назарияси кафедралари қошида сиёсатшунослик мутахассислиги бўйича аспирантлар қабул қилишни йўлга қўйиш керак.

Бундай кескин талабни қўйишдан мақсад: бугунги кунда жумҳуриятимиз тарихини билиш, талаба-ёшларни ҳозирги замон сиёсий тарихи билан қуроллантириш ва уларни фақат жумҳурият миқёсидагина эмас, балки мамлакат, қолаверса жаҳон тарихий тараққиёти муаммоларини чуқур таҳлил қиладиган мутахассислар қилиб тайёрлашдан иборатдир. Менга маълум бўлишича, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги инглиз тилини билувчи жамиятшунослик фанлари мутахассисларидан ўн нафарини келгуси ўқув йилидан Америка Қўшма Штатлари ва Англиядаги йирик дорилфунунлар ва илмий марказларга юборишни мўлжаллаган. Бу айни муддао. Маҳаллий миллат вакилларининг ана шундай олий ўқув юртларида бир йилга яқин илмий стажировкада бўлишлари уларнинг илмий, сиёсий ва тарихий дунёқарашларини жаҳон маданияти миқёсига олиб чиқади. Бундай ютуққа эришишимиз учун жумҳуриятимиз Президенти И. А. Каримовнинг жамиятшунослик олимларимизга кўрсатган ва кўрсатаётган ғамхўрлиги деб тушунаман.

Тарихий ҳақиқатни жумҳуриятимиз, қолаверса, мамлакатимиз тимсолида англаш, илмий асослаб ўрганиш — тарихчиларнинг, айниқса, собиқ КПСС тарихи ўрнига янги ном олган «Сиёсий тарих» кафедралари ўқитувчиларининг вазифалари ниҳоятда мушкул. Дарҳақиқат, публицистик журналистларимиз, ёзувчиларимиз ўз фикр-мулоҳазаларини тарихий ҳақиқатга ўзининг онги ва сиёсий тушунчаси бўйича муносабатда бўлиб, рўзнома ва ойномаларда мақолалар эълон қилишмоқда. Лекин дадил айтиш керакки, ана шундай мақолалардаги заррача ҳам бўлса тарихий ҳақиқатга сиёсий тус бериб, талабалар учун илмий таҳлил қилинган матнлар ўқишимиз, семинарлар олиб боришимиз, махсус курслар ва махсус семинарлар ўтказишимиз зарур. Ваҳоланки, бугунги тарихчи учта масалага эътибор бермас экан, яна ўша эски қолипда иш олиб бориб, догматик тарзда сиёсий тарихни ўргатаман деб талабалар томонидан қувғинга учраши мумкин.

Бундай ҳоллар Москва, Ленинград, Киев шаҳарларида содир бўлмоқда.

Биринчи масала — ҳақиқий тарихий факт. Иккинчи масала — ўша ҳақиқий тарихий фактни замон талаби асосида сиёсий таҳлил қила билиш. Учинчи масала — тарихий ҳақиқий фактни бугунги тарихий ривожланиш асосида хулоса қилиш.

Қўлимиздаги «Сиёсий тарих» курси тартибномасини варақлар эканмиз, ўн икки мавзуга бўлинган намунали тартибноманинг ҳар бир мавзуси тарихий муаммо бўлиб тузилганлигининг гувоҳи бўлдик. Бироқ яна марказ кўрсатмасими? Йўқ, тартибнома умуман маҳаллий материалларни ҳисобга олган ҳолда тузилиши лозимлигини уқтиради. Бу жараён яқинда бўлиб ўтган жамиятшуносларнинг Бутуниттифоқ кенгашида ҳам яққол кўзга ташланди. Халқ таълими бўйича ССЖИ Давлат қўмитаси раисининг ўринбосари Геннадий Филиппович Куцов жамиятшунослар учун умумий йўналиш берар экан маҳаллий, тарихий материалларга алоҳида эътибор беришни уқтирди.

Аминманки, 1926-27 йилларгача тарихий ҳақиқат давом этди. Шу йиллардан то 1987-88 йилларгача тарихий воқеаларга сиёсий тус бера олмадик. Сталин тарихга тескари тўн кийгизиб, жумҳуриятларни марказга сажда қилдириб, муте бўлиб яшашга ўргатди. Бутун бир авлод сағир қўзичоққа ўхшаб мўмин-қобил мутеъликдан, Хрушчев-Брежнев замонида мамлакатимиз ва жумҳуриятимиз тарихида гўё инқилобий ўзгаришлар бўлиши керак эди-ку, лекин депсиниб бир жойда турғун бўлиб қолдик. Зарурий фирқа ва давлат қарорлари юзаки ура-урага айланиб кетди. Шундай қилиб, нақадар аччиқ, нақадар оғир бўлса ҳам тан олишимиз керакки, шахсга сиғиниш ва турғунлик йиллари мутеъликдан — манқуртга айланиб қолдик. Ўтмишимизга, тарихий улуғ шахсларимизга тош отишдан армонимиз қолмади. Тарихимиз етти қават ер қаърида биқиб ётди. Тарихимизни, миллий меросимизни, анъаналаримизни унутдик, топтадик. Шу ўринда ёзувчи Бобомурод Даминовнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтаномасининг 1990 йил 12 октябрда эълон қилинган «Рашидов ҳақида сўз» мақоласидаги Рашидовнинг «Ҳамма нарса ҳам бизнинг ихтиёримизда эмас-да!» — деган маъюс сўзларини жумҳуриятимиз сиёсий тарихий ривожланишига берилган ҳаққоний баҳо деб тушунмоғимиз керак.

Ҳали-ҳалигача Кремль чироқлари кўзимизнинг нури, қалбимизнинг қўри деб билдик ва шундай яшаяпмиз. Аммо шу чироқлар шуъласида КПСС номи билан битилган дастурлар жумҳуриятимиз табиатига инсоният тарихи кўрмаган фожиаларга олиб келди. Фақат сўнгги икки-уч йил ичида бир-биридан оғир бўлган, юртдошларнинг ёстиғини қуритаётган Орол муаммосига, пахта яккаҳокимлигига тарихан баҳо берилишига уриниш бўлмоқда.

Шу боисдан ҳам марказ «Сиёсий тарих» курсининг ўқитилишини жойларда, юқорида қайд қилганимиздек, маҳаллий материалларга мурожаат қилиш зарурлигини энди тушуниб етди. Борди-ю, тарихчи домла бешинчи мавзу бўйича талабалар олдида матн ўқир экан маҳаллий материаллар — Туркистонда, жумҳуриятимизда босмачилик ҳаракати, жадидизм, пантуркизм ва панисломизм каби сиёсий йўналишлар ҳақида тарихий ҳақиқатни бугунги кун тарозуси ўлчови билан ҳикоя қилмоғи керак.

Тошкент Давлат дорилфунунида ижтимоий фанлар ўқитувчилари малакасини ошириш олий билимгоҳининг «Сиёсий тарих» кафедрасида мазкур курснинг ишчи режаси ва тартибномасини ўзбек ва рус тилларида ишлаб чиқди. «Сиёсий тарих» кафедралари ўқитувчилари учун мазкур курсининг I—VI мавзуси матнлари рус ва ўзбек тилларида нашр қилинди. Келгуси йили курснинг барча мавзулари бўйича уч қисмдан иборат ўқув қўлланмаси ўқитувчилар ва талабалар қўлига тегади.

Тўғри, жумҳуриятимиз пойтахти Тошкентнинг олий ўқув юртларида: халқ хўжалиги, Низомий номидаги муаллимлар, машинасозлик, алоқа ва бошқа илм даргоҳларида ҳам ўша олий билимгоҳларнинг ихтисослиги ҳисобга олинган ҳолда иш режалари, тартибномалари ва матнлари чоп қилинмоқда.

Бу ўринда «КПСС тарихи» курсининг «Сиёсий тарих» курсига айланишининг бош омили — бугунги қайта қуриш давом этаётган пайтда Комфирқанинг етакчи сиёсий куч бўла олиши ҳақидаги муаммо асосий масала бўлиб турибди. Шунинг учун Коммунистик фирқанинг тарихий ривожига назар ташлаймиз.

Орзу қилинган коммунистик тузум вужудга келдими? Коммунистик фирқа етакчилик қила олдими?

Қайта қуриш боши берк кўчага кириб қолаётган бир пайтда Комфирқа етакчи, сиёсий куч бўла оладими?

Ана шу каби ўнлаб муаммоли саволларга тарихчи муаллимларимиз — хоҳ мактабдами, хоҳ ўрта махсус ва олий ўқув юртларидами конкрет, тарихий воқеаларга сиёсий хулосалар билан жавоб бермоғи керак. Мен бу ўринда КПССга таъна тошини отмоқчи эмасман. Лекин Комфирқа қайта қуришнинг авангарди, олдинда бораётган ташкилотчиси бўлишга интилса-да, ҳозирги пайтда 40 дан ортиқ сиёсий фирқалар ва халқ ҳаракатлари ўз фаолиятини қайта қуриш билан боғламоқчи! Ваҳоланки, консерватив, догматик ва радикал йўналишдаги сиёсий кучлар етмиш уч йиллик социалистик ривожланиш тарихимизни чиппакка чиқармоқчи бўлишмоқда. Шу боисдан ҳам келгусида сиёсий фирқалар тарихи курсини ташкил қилиш ва шу асосли иш олиб бориш тарихчиларнинг асосий вазифаси бўлиб қолади.

Йиллар давомида эса Комфирқа якка ҳокимлик, маъмурий-буйруқбозлик билан ишлашга ўтди, халқ омма билан ҳисоблашиб ўтирмади, тўғриси ажралиб қолди. Шу боисдан ҳам, ҳозирги қайта қуришни боши берк кўчага олиб бориб қўйган бир пайтда, КПСС етакчи сиёсий куч, ягона ҳоким — буйруқбоз бўла олмаслигини англади. Энди-чи? Кўпфирқалилик вужудга келмоқда. Сир эмас, жумҳуриятимизда кўпфирқалиликнинг ташкил топиши бироз ғалати туюлар... Бироқ, «Бирлик», «Эрк», «Байналмилалчилар» уюшмаси, «Ўзбекистон демократик ҳаракати» каби, эҳтимол яқин келажакда — Ўзбекистон мусулмонлари фирқаси (1920 йилларга ишора, гап Туркистон Комфирқаси таркибидаги мусбюро ҳақида бормоқда) мустақил фирқаларга айланиб, қайта курашишлари етакчи сиёсий кучларга бўлиб қолар.

Жумҳурият Комфирқаси Марказий Қўмитаси саркотиби, Ўзбекистон ССЖ Президенти И. А. Каримовнинг нутқ ва маърузаларида ҳамда Фармонларида жумҳурият мустақиллиги, суверен бўлишлиги учун қатор чора-тадбирлар белгиланаётганлиги қайд қилинади. Бу — ўзбек тили давлат мақомини олиши, Наврўзнинг қайта тирилиши, иқтисодий мустақиллик учун кураш, қишлоқ аҳлини ҳеч бўлмаганда газ ва ичимлик сув билан тўла таъминлаш, талабалар ҳамда нафақахўрларнинг нафақаларини, ўқитувчиларнинг маошини ошириш ва ҳоказолар.

Жумҳуриятимиз иқтисодий ва сиёсий тараққиётидаги ана шундай ўнлаб, юзлаб тарихий муаммоларни «Сиёсий тарих» курсининг 12-мавзуси: «Социализмнинг инқилобий янгиланиши йўли: «Янги сиёсий мушоҳада. Жаҳон жамиятининг ривожланиши»да маҳаллий материал сифатида тарихчи муаллимлар кенг қўллашлари лозим. Фақат жумҳуриятимиз Президенти, Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши бир ёқадан бош чиқариб, ўзбек халқининг ўзбекистонликларнинг тарихий келажагини одилона ҳал қилишлари мумкин.

Тарих — бу байналмилал таълимот берадиган фандир. Чунки, биз яна кўп гапириб, кам иш қилмаяпмизми? Тўғри, Ўрта Осиё ва Қозоғистон жумҳуриятлари раҳбарлари иқтисодий мустақиллик ва бозор муносабатлари борасида келишиб олишди. Бу — айни муддао. Бироқ, амалий ҳаракат суст бораяпти.

Жумҳуриятимиз Олий ва ўрта махсус таълими вазирлиги талаба-ёшларнинг талаб ва истакларини инобатга олиб, барча олий ўқув юртларида «Ўзбекистон халқлари тарихи» курсини мустақил ўқитиш масаласини қўллаб-қувватламоқда. Менга маълум бўлишича, жумҳурият Халқ таълими вазирлигига қарашли муаллимлик олий билимгоҳларида ҳам ана шу курсни узоғи билан келгуси ўқув йилидан ўқув режаларига киритишмоқчи.

Президентимиз, бошқа мутасадди ташкилотлар «Ўзбекистон халқлари тарихи» курсини жумҳуриятимизнинг барча олий ўқув юртларида мажбурий ўқув тартибномасига киритишлари лозим. Назаримизда, ўқув соатини 40—50 атрофида белгилаш мақсадга мувофиқдир. Ҳозирги пайтда жумҳуриятимиздаги ТошДД, СамДД, НукДД, Тошкент политехника ва Тошкент халқ хўжалиги олий билимгоҳлари ва етакчи муаллимлар олийгоҳларида «Ўзбекистон халқлари тарихи» кафедралари ташкил қилиняпти.

Талабалар миқдори унча катта бўлмаган Олий ўқув юртларида мазкур курсни «Сиёсий тарих» кафедрасига топшириб, албатта, Ўзбекистон халқлари тарихи бўйича мутахассис бўлган тарихчиларимиз дарс олиб борсалар мақсадга мувофиқ бўлади.

Тарих — воқеликлар асосида содир бўлган хатоларни кечирмайди. Сохта тарих ҳамиша юз тубан бўлган. Келгуси режаларимиз ҳамиша тарихий воқеалардаги сиёсий хулосаларни умумлаштириб олиб боришга содиқ бўлиб қолишимиздир.

Карим НОРМАТОВ,
тарих фанлари доктори, профессор.

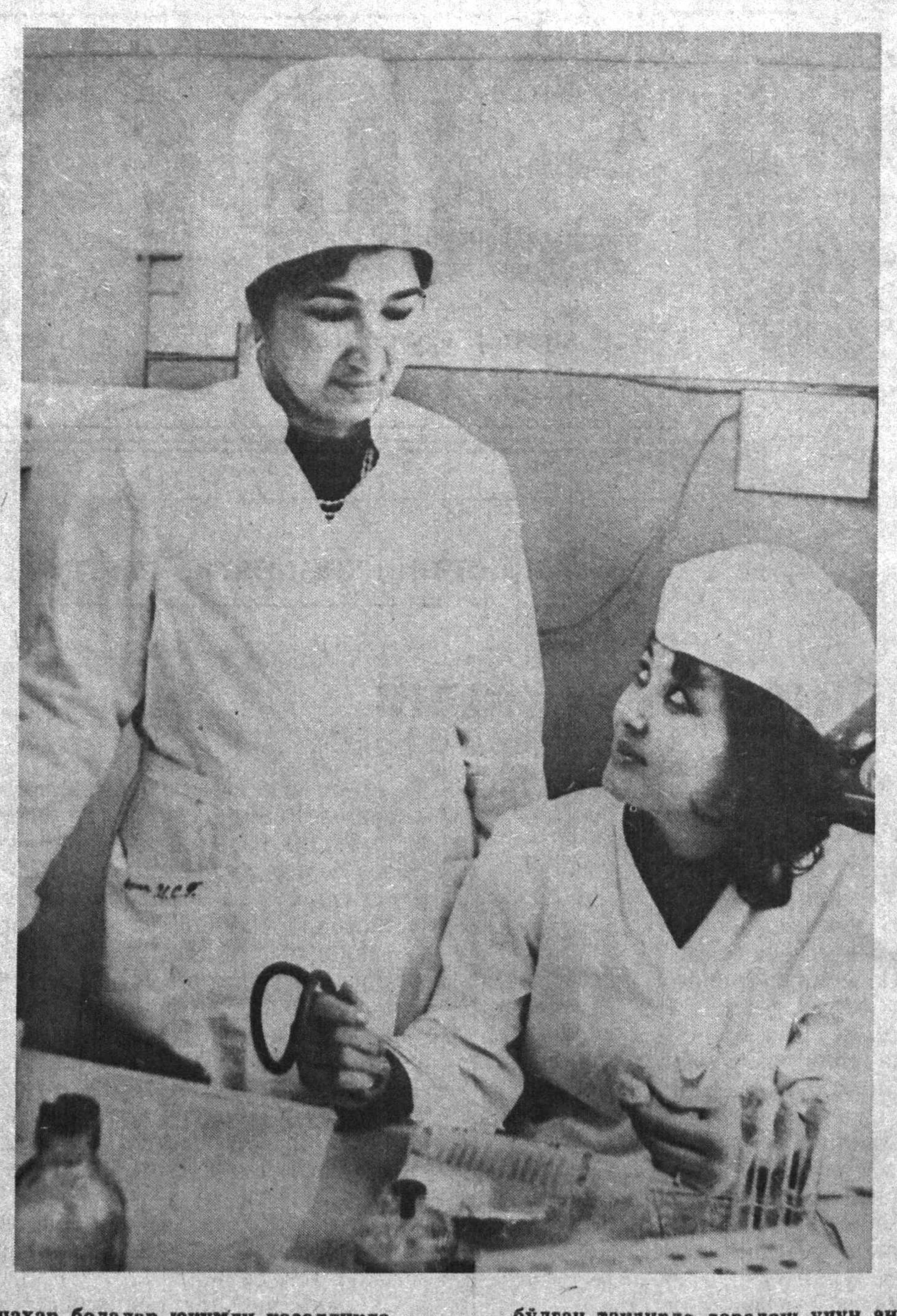

5-шаҳар болалар юқумли касалликлари шифохонасида замонавий асбоблар орқали сариқ касаллигининг «А» ва «В» турини, ўткир ичак ва сальмонеллоз касалликларини аниқловчи лаборатория ишлаб турибди. Беморлардан тезликда анализ олиниб, касаллиги аниқлангач, зарур бўлган тақдирда даволаш учун ана шу шифохонага ёткизилади.

СУРАТДА: шифокор С. Иброҳимова ва лаборант З. Каримовалар беморнинг қонини текширишмоқда.

Ҳ. СОЛИҲОВ сурати.

Уймовут ташвишлари

Қишлоғимизда икки мингга яқин аҳоли яшайди. Ишга яроқлиларининг барчаси далаларда меҳнат қилади, десам муболаға эмас. Қишлоқ аҳли Охунбобоев номли давлат хўжалигида гўшт, сут, жун ва пахта каби маҳсулотларнинг асосий қисмини етказиб беради. Кўриниб турибдики хўжалик иқтисодиётида биргина қишлоқнинг роли муҳим. Лекин у ерда турмуш шароити хўжаликдаги бошқа қишлоқларга кўра жуда паст. На клуб, на чойхона ва на ҳаммом қурилган. Нолимаймиз. Битта ўрта мактабимиз бор. Унда салкам 400 ўқувчи таълим олади. Аммо у жуда ҳам кичик. Синф хоналари етишмаслиги туфайли болалар тиқилишиб дарс тинглашади. Янгисини тиклаш эса пайсалга солинмоқда. Бу ҳақда турли жойларга мурожаат қилдик. Ҳануз фойдаси бўлаётгани йўқ.

Бошқа ўзбеклар қатори уймовутликлар ҳам баллонли газлардан фойдаланардилар. Лекин газ истеъмолчиларга ўз вақтида етказиб берилмайди. Оқибатда одамларнинг куни яна тезак қаланган ўчоққа қолади. Хуллас гапираверсак гап кўп. Муаммолар эса ундан ҳам кўп. Аммо биз нажотни кимдан кутишни билмаётирмиз.

Рауф ЭШМУРОДОВ,
Қашқадарё вилояти, Чироқчи ноҳияси.

Бизга ҳам қийин

Пахта ҳақида жуда кўп гапирилди. Ҳануз фикрлар айтилмоқда. Шунинг таъсири бўлдимикин, пахтани қайта ишловчи саноатлар худди ўғридек бўлиб туюлади. Четдан қараганда бу корхоналарни асаларининг қутисига ўхшатилади. Пахта заводларга киради. У ердан эса тола, момиқ, линт, чигит бўлиб чиқиб кетади. Шу корхонада ишлаганим учунми бу ҳақда ўз фикрларим бор. Жумҳуриятимизда етиштирилган пахтани 119 та завод қайта ишлайди. Аммо уларнинг ҳар бирининг ҳам ўз ташвиш-муаммолари бор. Очиғи, завод ишчи-хизматчилари ҳам меҳнатларига яраша ҳақ олишолмайди. Эртадан то кечгача чангга ботиб меҳнат қилсак-да қўшимча ҳақ тўланмайди. Аммо айтиб қўяй. Пахта тозалаш заводларида икки йил ва ундан ортиқ ишлаган хотин-қизларда пестицид ва бошқа юқумли касаллик вируслари борлиги аниқланган.

Кейинги пайтларда чет элга тола сотгани эвазига Япониянинг Тойота машиналари пайдо бўлиб қолди. Мен унинг бўлишига қарши эмасман. Лекин биринчи навбатда инсон омилига эътибор керак. Биргина ўзим ишлаётган Митан пахта тозалаш заводига 6 йил мобайнида 8 киши ишлаб чиқариш ногирони бўлиб қолди. Мабодо ўша машиналар ўрнига ҳар бир меҳнати туфайли жафо кўрганларга кўмак берилса бўлмасмиди. Иқтисодий танглик ҳокимлик қилаётган, халқимиз ночор аҳволда кун кечираётган бир пайтда айтайлик пахта заводи директорларининг Тойотада юришлари шартми? Бунинг ўрнига, бир кишигагина хизмат қилаётган арава пуллари биз ишчиларга сув билан ҳаводек зарур бўлган чанг ютгич, ҳаво тозалагич ёки бўлмаса бошқа зарур асбоб-ускуналар сотиб олишга ишлатилса бўлмайдими?

Исроил БОБОЕВ,
Самарқанд вилояти, Иштихон ноҳияси.

XX аср кундалиги

ЁШ ОЛИМГА ХАЛҚАРО МУКОФОТ

Ўтган йилнинг сентябрида Чехословакиянинг Ухердский шаҳрида ўрта асрларда яшаган буюк чех мутафаккири Ян Амос Коменский ижодига бағишланган XVII халқаро коллоквиум бўлиб ўтди. Унда Совет Иттифоқида ССЖИ муаллимлар Фанлари академиясининг академиги Г. Н. Волков (Москва), Ю. В. Библейшвили (Ботуми), профессор В. П. Станиускас (Клайпеда) сингари таниқли олимлар билан бир қаторда жумҳуриятимиздан Низомий номидаги Тошкент Давлат муаллимлар олий билимгоҳи докторанти Э. А. Облоев «Я. А. Коменский ва Ўрта Осиё уйғониш асри муаллимий ғояларининг инсонпарварлиги» маърузаси билан қатнашди.

Олим ўз изланишлари учун чех муаллими ижодини танлагани бежиз эмас, албатта. Ўрта асрларда яшаб, меҳнат қилган олим Коменскийнинг илмий ишлари жаҳон муаллимий фани учун бежиз кетмади. Унинг қўшган ҳиссаси Декарт ва Бэкон фалсафа, Коперник фалакиёт фанига қўшган ҳиссадан кам эмас. Илғор, ҳур фикрли кишиларнинг дунёқарашлари ҳамма вақт бир-бирига уйғун бўлиб келган. Чех олими Ян Амос Коменскийнинг фикрлари Бедил, Шерозий, Деҳлавий, Румий, Ҳофиз, Форобий сингари буюк Шарқ мутафаккирларининг мулоҳазалари билан муштараклиги сабабларини шундан излаш керакдир балки. Балки шу сабаб ҳамюртимизнинг маърузаси хорижий олимларда катта қизиқиш уйғотгандир. Конференцияда ҳаммаси бўлиб 56 маъруза тингланган, сўзга чиққанлар орасида Иржи Бенеш (Чехословакия), Ласло Камоши (Венгрия), Клаус Шаллер (Олмония), Мамору Хорпучи (Япония), Луис Гарсиа (Испания) сингари кўплаб таниқли арбоблар бўлсада, ўзбекистонлик олим Облоевнинг фикрлари ўзининг теранлиги, янгилиги билан ажралиб турди. Шунинг учун у энг яхши маъруза учун Я. А. Коменский медали билан мукофотланди. Айтиш лозимки, Эдем Аджиевич бундай мукофотни иккинчи марта қўлга киритиши. Биринчисини ҳам Чехословакияда 1989 йилда ўтган симпозиумда олганди.

— Ян Коменскийнинг ғоялари ҳеч қачон эскирмайди, — дейди Э. Облоев. — Чунки у ўз даврининг буюк мутафаккирлари сингари инсонни баркамол бўлишини истаган. Бунда таълим-тарбиянинг аҳамиятини кўрсатиб берган. Болаларни оммавий равишда ўқитиш, 6 ёшдан мактабга бериш, зиёли қилиб тарбиялаш тўғрисида у ўша даврлардаёқ гапирган.

Коллоквиумга келсак, у жуда юксак савияда ўтди. Биринчи куни Коменский ёдгорлиги пойига гулчамбарлар қўйиш маросими бўлди.

Анжуманда асосий иш инглиз, немис, чех тилларида олиб борилган бўлса-да, кўптиллиликка рухсат этилди. Бу буюк муаллимнинг барча халқлар тилини ҳурмат қилиш кераклиги ҳақидаги фикрининг амалий кўриниши бўлди. Конференциядан сўнг япониялик Фуджито Терио америкалик профессор Фридрик Донезал, олмониялик профессор Шаллер билан илмий ва ижодий суҳбатлар бўлиб ўтди.

Умуман анжуманнинг аҳамияти жуда катта. У нафақат муаллимий фанининг ривожига, балки халқаро алоқаларни мустаҳкамлашга хизмат қилиши шубҳасиз.

Ҳозир Э. Облоев Низомий номидаги Тошкент Давлат муаллимлар олий билимгоҳида докторлик иши устида ишлаётир. Унга устозлари академик С. Ражабов, академик А. Э. Измайлов, профессор М. Х. Тўхтахўжаевлар ёрдам бермоқдалар.

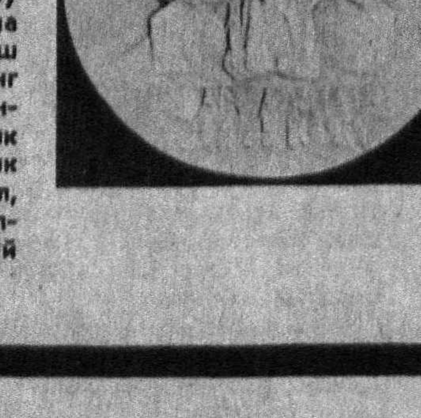

НАВБАТДАГИ ДАВЛАТ ТЎНТАРИШИ

Кариб ҳавзасидаги энг йирик ороллардан бири Гаитида навбатдаги давлат тўнтариши амалга оширилди. Ҳокимият тепасига собиқ диктатор Жан Клод Дювальенинг тарафдорларидан бўлган Роже Лафонтон келди.

Лафонтан президентликка бўладиган сайловларда қатнашиш учун ўтган йили ёзда Гаитига қайтганди. Бироқ рухсат ололмагани учун 16 декабрдаги сайловлар унинг иштирокисиз ўтди. Унда 37 ёшли католик диндор Жан Бертран Аристид ғолиб чиққанди. Шу йил 7 февралда президент ўз вазифасини бажаришга расман киришиши лозим эди.

Аммо, энди бу унга насиб этмаса керак. 6 январь тунда президент саройи ҳудудида отишма бўлган. Кўп ўтмай муваққат президент бўлиб турган Эрта Паскал Труйо радио орқали сўзга чиқиб ҳукумат мамлакатни бошқаришга қодир эмаслигини маълум қилди. Ундан сўнг Лафонтон гапириб қуролли кучлар ва полиция илтимосига биноан муваққат президент вазифасини ўз зиммасига олганлигини билдирди.

Шуни айтиб ўтиш керакки, Лафонтон бир вақтлар Дювальенинг суянчиғи бўлган махфий полиция — «тонтон макут»ларни бошқарган. Гарчи диктатура тузуми 1986 йилда ағдарилган бўлса-да, бўлган воқеалар махфий полиция ҳамон барҳаётлигини кўрсатмоқда.

УРУШНИ... КУТИБ

15 январь яқинлашган сайин Форс кўрфазидаги танглик туфайли инсониятнинг хавотири ҳам ошмоқда. Худди оловга мой пуркагандек Ироқ президенти Саддам Ҳусайн ҳам Миллий қўшиннинг 70 йиллик тўйида сўзга чиқиб Фаластинни озод этиш ва Яқин Шарқда Америқонинг ҳукмронлигига чек қўйиш учун халқни улуғ жангга тайёрлаётганини айтган. Миллионлаб ироқлик ҳарбийлар олдига Қувайтни қўлдан бермаслик, Саудия Арабистонидан хорижлик қўшинларни қувиб чиқариш ва Исроилга қарши курашиб Фаластинни озод этиш вазифаси қўйилди.

Ўз навбатида АҚШ ҳам зўр бериб урушга тайёргарлик кўрмоқда. «Нью-Йорк Таймс» рўзномасининг хабар беришича бунга тиббий ходимлар ҳам жалб этилган. Ҳарбий мутахассислар эса бўлажак талофатларни ҳисоб-китоб қилишмоқда. Расмий маълумотлар сир тутилса-да, айрим ҳарбийларнинг тахминича 10—20 минг аскар ҳалок бўлади.

АҚШнинг олий ҳарбий қўмондонлиги нима бўлганда ҳам, ҳатто Ироқ заҳарли газлар ва бактереологик қуролни ишга солган тақдирда ҳам ядро ёки кимё қуролини ишлатмасликка қарор қилган. Бунинг боиси АҚШ қуролли кучларининг ўт очиш қудрати катталиги эмиш.

(«XX аср кундалиги» марказий матбуот материаллари асосида тайёрланди).

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

ҚОҒОЗ АСРИ

● БИЗНИНГ асримизни нафақат атом асри, балки қоғоз даври ҳам, деб аташ мумкин. Кейинги вақтда бу хомашёдан турли буюмлар ишлаб чиқарилмоқда, масалан, кийим-кечак, пойафзал, шулар жумласидандир. Англиядаги бир фирма эса қоғоздан стол ихтиро этган. Париж шаҳрида қоғоздан тайёрланган — кўйлак, костюм, оёқ кийимлари, мебель, ҳатто тақинчоқлар билан савдо қилувчи дўкон очилган.

ОЁҚДА ҲАМ СОҚОЛ ОЛИШ МУМКИН

● ФРАНЦИЯЛИК Ахиллу Кло исмли сартарошга соқол олдиришга келган киши ниҳоятда довюрак бўлиши керак. Гап шундаки, Ахиллу ўткир пискани оёқ бармоқларига қистирганча мижозларига хизмат қилади. Кейинги пайт устанинг қўллари қаттиқ оғрий бошлади, шифокорнинг дори-дармонлари фойда бермади. Ўз касбини ниҳоятда севган сартарош оёқда соқол олишни ўзлаштириб олди. Шуниси қизиқки, Кло ўзининг ҳар доимги мижозларидан бирортасини ҳам йўқотгани йўқ.

МУШУКЛАР ОЗОД ЭТИЛДИ

● ОКСФОРД талабалар шаҳарчаси яқинидаги тадқиқот марказига қандайдир кишилар ҳужум қилиб, лабораториядан тажриба ўтказилиши керак бўлган 50 та мушукни озодликка чиқариб юборишди. Полициянинг қидируви натижа бермади. Лекин, Ассошиэйтед Пресс агентлигига бир номаълум киши қўнғироқ қилиб, бу ишни жониворларни ҳимоя этиш фронти аъзолари қилганлигини айтган.

ЭНГ КАТТА АТИРГУЛ

● АҚШнинг унчалик катта бўлмаган Тимбстон шаҳрида сайёрамиздаги энг катта атиргул ўсади. Бу антиқа гулнинг эни 127 сантиметр бўлиб, бўйи — 320 сантиметрдир. Унинг шохлари 500 квадрат метрга тарқалган. Атиргулнинг илдизи бундан 103 йил илгари Шотландиядан келтириб экилганди.

Журналист Шариф ХОЛМУРОДОВ 1942 йилда Туркманистон жумҳуриятининг Тошҳовуз ноҳиясида таваллуд топган. 1970 йилда Тошкент Давлат дорилфунунининг журналистика куллиётини тугатгач, «Ёш ленинчи» таҳририятида меҳнат фаолиятини бошлади. Кейинчалик Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётида, жумҳурият ойномалари таҳририятларида хизмат қилди. Ҳозир Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошидаги Бадиий таржима ва адабий алоқалар маркази раисининг муовини бўлиб ишлаяпти. СССР Журналистлар уюшмасининг аъзоси.

Ўлкамиз ўтмиши ва бугунги ҳаётининг матбуотда, илмий асарларда ёритилиши, ижодкор тадқиқотчи виждони масалаларига кўпдан қизиқиб келади. Эътиборингизга унинг шу мавзуга бағишланган мақолаларидан бирини ҳавола қиляпмиз.

Шариф ХОЛМУРОДОВ

ҲАЛҚДАН, ДОНОЛАРДАН СЎРАЙЛИК

ЁХУД ТАРИХНИНГ АЛАМЛИ САБОҚЛАРИ

ИЖТИМОИЙ МУНОСАБАТЛАР ҳар томонлама таранглашган бугунги вазиятда «Звезда Востока» ойномаси ўтган йили эълон қилинган «Ак паша—белий «генерал» мақоласида нималарга умид боғланганлигини дабдурустдан айтиш қийин, бироқ бир неча йил илгариги замон бўлганида бу юқори даврадаги ҳайбаракаллачилар мадади ва фатвоси билан шак-шубҳасиз қабул қилиниб, «байналмилал дўстлигимизнинг» бирор тантанасига туртки бериб юбориши ҳеч гап эмасди. Ҳатто мақола муаллифи Михаил Попов айтгандек, фикр-ўйлари, ишлари мангу барҳаёт ўша ўлкамиз «Халоскори»нинг ғоят бой таржимаи ҳолидаги кўплаб «шонли» саналардан бирини оммавий равишда нишонлаб, шаънига баҳайбат ёдгорликлар ўрнатишимиз ҳам мумкин эди.

Тақдир аравасини ҳар ким ақли етганича, қўлидан келганича судраб ўтган. Шундай экан, ҳар бир янги авлод тарих олдида битта ҳуқуққа эга, у ҳам бўлса, аждодлари яратган тарихнинг барча фожиий ва гулистон саҳифалари билан тўлиқ ўқиб-ўрганиб, чиқарган сабоғи асосида ўзи тарих ижод қила бориши, яъни яшаши, камол топиши ҳуқуқидир. Фақат ана шу ихтиёрий сабоқ биз ўзимизча фойдалана олишимиз мумкин бўлган мулк бўла олади. Тўғри йўл тутиб, уни қорни тўқ, усти бут, онги эркин, демакки, чинакамига бахтиёр бошқа халқларнинг умуминсоний тажрибаси билан омихта қилиб, дуруст фойдалана билсак ҳам ёки ҳозиргача бўлганидек тарихга тош отишни энг муҳим вазифа санаб, ҳақиқий тарих яратаётганлар соясида қолиб кетаверишимиз ҳам ўз иқболимиз бўлади.

Қисқаси, даврида давронини суриб, эндиликда оёғимиз остидаги ҳоки ҳам тинч қўйилмаётганларни ўз дидимизга мослаб «қайта тарбиялашга» эмас, уларнинг ютуқ-камчиликларидан келиб чиқиб, атрофимизда биздан афзалроқ турмуш кечираётганлардан ўрганиб, ўзимизни тарбиялашга асосий эътиборни қаратишимиз ҳақиқий ақл иши бўлади. Кимлардир нотўғри, бечора, камбағал, зулмат қўйнида, яна аллақандай қусурлар билан яшаб ўтган деб ҳисобласак, ҳадеб улар арвоҳига ҳужум уюштиравермасдан, ўзимиз ҳар томонлама маъқул ва фаровон турмуш кечириш чораларини, яъни тарих яратиш ва уни авлодларга ҳалол ёзиб қолдириш чораларини излайлик. Бошқа иложимиз ҳам йўқ-ку, ахир.

Босқинчилик қаҳрамонлик саналиши мумкинми ёки-йўқми, деган масалага келсак, буни энг аввало шу нарса бирор неъмат берганми ёки чексиз жабр-зулм ва азоб-уқубат бошлаб келганлигини бутун вужуди билан ҳис қилиб кўрган халқнинг ўзидан сўрамоқ энг мақбул ишдир. Шундай йўлдан борилмаганлигига тарихий-мафкуравий тажрибамиздан кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Лекин Бобурга муносабатимиз энг ишончли далиллардан бўлади.

Сохта байналмилалчиларимиз то ҳозиргача бу улуғ зот бутун жаҳон эътиборидаги ажойиб санъаткор, аллома, истеъдодли ҳукмдор ва лашкарбоши бўлганлигини асло ҳисобга олмасдан, нуқул унинг фотиҳлигини бўрттириб кўрсатиш билан овора бўлдилар. Ҳатто унга нисбатан объектив тарихий вазият, ҳақиқат деб аталмиш фалак гардишининг фожиий нағмалари ҳам заррача ҳисобга олинмади. Ғайриинсоний тузум маддоҳлари ва ижодкорлари учун бундай усул ўз нонларини «ҳалоллаб» ейиш учун, яъни Амир Темур, Бобурдек буюк шахслар номини тарихдан мосуво қилиш ёки бутунлай қорага бўяб, айни вақтда чоризмнинг, сталинизмнинг ўзга миллатлар тақдиридаги зил-замбил ваҳшиёна айбларини уқпардан енгил арзимас бир нарса ва ҳатто буюк бир инъом, мурувват қилиб кўрсатишлари учун зарур эди. Улуғвор бадном қилинган халқ — ўз-ўзидан юзи қора, ваҳший, маданиятсиз, ёруғлик кўрмаган, ёппасига саводсиз ва ҳоказо.

Масалани босиш, холис муҳокама қилиш учун дастлаб «босқинчи», «истилочи», «босқинчилик» сўзларини тўғри қабул қилиш лозим бўлади. Бир томони миллий ғурур ва нафсониятга бориб тақаладиган бу тушунчалар фақат ҳақорат маъносида эмас, балки тарихий воқеа-ҳодисаларни, уларни содир қилган кучларни ўз номи билан аташ маъносида ҳам қўлланилишини англаб етмоқ зарур бўлади. Зеро, бутунлай ёт элнинг кимнингдир тасарруфига ўтиб қолишига нисбатан шу даврага ишлатиб келганимиздек, «ихтиёрий қўшиб олинди», «озод қилинди», «халос этилди» ва ҳоказо пардали сўзлардан кўра «босқинчи», «босиб олинди» ҳақиқатга яқин, мантиққа мосроқдир. Жавоҳарлал Неру ҳам Бобурнинг шахсияти ва фаолиятини қанчалик улуғламасин, унинг Ҳиндистонга қай йўл билан келиб қолганлигини равшан

1

кўрсатиш мақсадида «босқинчи» иборасини ишлатадики, бунда ҳеч қандай ғайритабиийлик йўқ. Чунки Бобур бу давлат тахтига осмондан тушмаганлигини, қўшин тортиб, босиб олиб ўтирганлигини англатади.

Иккинчидан, ҳозиргача фанимизда тутуриқсиз бир ақида ҳукм суриб келдики, унга кўра гўё ёвузона миллий ғурурни тарбиялаш, ўзгалар фожиасидан ҳузур қилиш мақсадидагина босқинчиликлар, қонли юришлар ва уларнинг ижрочилари тарихга олиб кирилар эмиш. Қизиғи шундаки, бу қолип фақат қадимий Туркистон ўтмишига нисбатан қатъий ишлатиб келинди. Лекин айни пайтда то Гитлер, Сталин, Пиночетгача дунёда қанча босқинчи, золим ўтган бўлса, ҳаммасининг саргузаштларини достон қилишга сонмингта китобу кинофильмлар камлик қилаётганида бу тўғрида ҳеч ким ўйлаб ҳам кўрмайди. Бундан ташқари ўзини ҳақиқий инсон билган кимса, ўзга юртларда ҳақданми-ноҳақданми тўкилган қонларни ғурурга тўлиб-тошиш учун эмас, балки тарихнинг, умумбашарият йилномасининг четлаб ўтиш мумкин бўлмаган, ва албатта, инсоний фойдали сабоққа асос хизматини ўтайдиган саҳифалари бўлгани учун эслаши ҳам қарз, ҳам фарз. Чунки асл инсон ўзини фақат қиличидан қон томизиб, ҳаммаёқни таслим қилиб бораётган ўша доим музаффар азим эл вакили сифатидагина тасаввур қилмасдан, кичик бир уруғ, қабила қўйнида униб-ўсиш иштиёқида кўз очиб, лекин шу толедан маҳрум этилаётган одам боласи ўрнида ҳам қўйиб кўради.

Фаолиятлари ва авлодлари тақдири билан бутун-бутун халқларнинг неча юз йиллик тарихига эш бўлган боболаримизга муносабатимиздан дунё ҳайрон. Айниқса кимсан Бобур қиличининг зарбини ҳам, унинг ҳамда қанчалаб бобурийзодаларнинг барча қилмишларини ҳаммадан яхши билган ҳинд халқи бизга қарама-қарши ўлароқ уларни ҳанузгача алқашдан толмаётир. Элнинг ўзи асоратчисини шу қадар изчиллик ва собитқадамлик билан сон-саноқсиз бадиий, илмий асарларига ижобий қаҳрамон қилиб танлаб келаётган ва бу бутун дунёда эътироф этилаётган экан, биз хоҳласак-хоҳламасак, айнан шу юртга ва унинг муайян «босқинчи»сига нисбатан юқоридаги бош саволга ҳам мусбат жавоб берилган бўлади. Бу ўринда кимгадир яхши кўриниш учун қайсарларча оёқ тираб қоралаб туриб олиш энг аввало ўша миннатдор халқнинг тарихий хотирасини таҳқирлашдан, элларни гиж-гижлаб, бир-биридан йироқ ушлаб туришга қаратилган сталинча ғаламислик ва ноинсофликдан бошқа нарса эмас. Албатта бу ўша машҳур зотлардан норози халқлар йўқ, деган маънони англатмайди. Подшолар барчага баравар мурувват ҳам, жабр-ситам ҳам кўрсатмаганликлари исбот талаб қилмайдиган ҳақиқат. Бундан хафа ёки аксинча мамнун бўлиш бошидан ўтган халқнинг ўз иши, маънавий ҳуқуқи.

БОСҚИНЧИЛИККА БАҲО БЕРИШДА яна бир холис ҳакамлик — бу ўша истилочи қавмига мансуб буюк дунёвий донишманд фуқароларнинг фикрларидир. Улар бевосита жабрдийдалар дилидаги дардга, энг юксак ҳақиқатга ўз-ўзидан ҳамоҳанг келади. Кауфман, Черняев, Скобелев ва бошқалар сингари ўлкамиз тупроғида қонли излари-ю, ҳақиқатан ҳам «мангу барҳаёт» ёвуз хотирадан бошқа ҳеч нарса қолдирмаган ўнлаб додҳо ва зобитларни на улар қадами етган жойларнинг халқлари, на жаҳон оммаси қаҳрамон санамаслиги-ку кундай равшан. М. Попов бу билан ҳисоблашмаслиги ҳам мумкин. Лекин у ҳеч бўлмаганда наинки ўз халқининг, балки бутун инсониятнинг севимли даҳолари ҳисобланмиш ватандошлари қалбига сал қулоқ солгандан кейингина додҳо Скобелев қурбонларининг бугунги авлодларига ўз миллий ғурурини кўз-кўз қилса, фойдадан ҳоли бўлмасди. Мақола муаллифидан фарқли равишда бу авлиё зотлар ноҳақдан дарё-дарё қон тўкишлар ҳисобига мустамлакачи, босқинчи ҳукумат қудратини ошираётганларидан фахрланиш ўрнига даҳшатга тушиб, ўзларини қўярга жой тополмай, наъра тортганлар. Лев Николаевич Толстой одамийликни ҳар қандай сохта миллий ғурурдан устун қўйгувчи ана шундай улуғ инсонлардан эди. Шу сабабдан ҳам Скобелевнинг ўлкамизда амалга оширган ваҳшийликлари унинг қалбига деярли бир умрга ханжар бўлиб ботади.

Табаррук ёзувчининг энг севимли фарзанди, ҳамдарди ва сирдоши Татьяна Сухотина—Толстая ўз эсдаликларида 1889 йил 18 февралда бўлиб ўтган қуйидаги воқеани қайд этади:

«Бугун эрталаб бир юнкер дин хусусида маслаҳатлашиш ниятида дадам ҳузурида бўлди. Сўнгра дадам у билан яхши гурунглашганини ва айниқса унга сингдирилган эътиқодга кескинроқ шикаст келтириб қўймаслик учун эҳтиёткорлик билан муомала қилганлигини сўзлаб берди. Шароб тўғрисидаги масала кўтарилади. Юнкер ичмаслигини айтади. Дадам уни ҳушёрлик жамиятига киришга таклиф этади, лекин у аҳён-аҳёнда ичиб тураман, деб жавоб беради. Дадам «Нима учун?» — деб сўрайди. «Мана, масалан, Скобелев бутун аҳолини қириб ташлаш керак бўлиб қолганда аскарлар бундай қилишдан бош тортдилар, шу ишни амалга оширишлари учун уларни ичкизиб маст қилиш зарур бўлди», — деб жавоб қилади юнкер.

Дадам бир неча кунгача буни унутолмай ҳаммага ҳикоя қилиб юрди».

Мазкур мисол кетидан қувиб, ёзувчи асарларини варақлайдиган бўлсак, амин бўламизки, ўз қулоғи билан эшитган бу машъум воқеа буюк қалб эгасини ларзага солган. Қизи айтганидек, у бир неча кун эмас, балки анча йиллар шу ҳикоянинг даҳшатли таъсирида юради. Юртдошларининг бундай қонли ваҳшийликларидан виждон азобида қоврилади, ёвузликнинг туб илдизлари хусусида ўз бағрига, ақли-шуурига монанд теран мушоҳадалар юритади. Ва инсонларни йиртқич махлуқларга айлантирувчи оғу ташувчи илдизларни тўғри топиб, қалбидаги дарду аламни ўқ қилиб шу нишонга отаверади. Айни юнкер ташриф қилган кунлари у истеъфодаги зобит А. И. Ершовнинг «Севастопольские воспоминания артиллерийского офицера» китобига икки ойдан бери ёзаётган сўзбошисининг учинчи нусхаси устида бош қотираётган эди. Йигитча билан суҳбат қурган куниёқ у ғазаб билан қўлига қалам олади. Мақолани яна икки марта деярли бошдан-оёқ қайта ёзиб чиқиб, чор ҳукумати ва унинг салла олиш тўғрисида ўйлаб ҳам ўтирмасдан, бира-тўла калла олаверадиган оқ додҳо Скобелев сингари фармонбардорлари башарасини ўткир заҳархандалик билан фош этади.

Бир қарашда М. Попов сингари Л. Толстой ҳам бу қонхўрликларни оқлаётгандек, урушни, унинг даҳшатли оқибатларини нолишга арзимайдиган нарса, қолаверса, бир инъом-эҳсон сифатида кўрсатаётгандек туюлади. Бундай азоб-уқубатларни сал бўлса-да енгиллатиш учун Қизил хоч жамияти ишини йўлга қўйиш керак, деб одамлар айтаётган гапларга ҳатто ҳақорат билан жавоб бераётгандек, кўринади: «Азал-абад азоб-уқубатда бандалигини бажо келтираве-

2

радиган инсонлар кулфатлар ва ўлимларга кўника қолсалар ҳам бўларди, — деб ёзади адиб, — урушсиз ҳам очликдан, сув тошқинларидан, ёппасига касалликлардан ўлиб кетишяпти-ку. Кулфатлар ва ажалнинг даҳшатли жойи йўқ...» — деб юборишдан ҳам тоймайди. Шу зайлда урушнинг эл бошига солаётган қийноқлари оддийгина кўргилик эканлиги тўғрисидаги фикр қайта-қайта такрорланиб, мустаҳкамлаб бораверади. Лекин мақолада орасира учрайдиган «не» инкор қўшимчаси («бу ҳали ҳолва» маъносида) сергак китобхонга уруш ва унинг оқибатларидан ҳам даҳшатлироқ нарса борлигига ишора қилиб, уни ўша даҳшат томон етаклайверади. Ниҳоят «портлаш» содир бўлади: «Азоб-уқубатлар ва ўлим эмас, балки уларни юзага келтиришга имкон берадиган жиҳатлар даҳшатлидир», — дейди муаллиф. Мақола давомида ўйламай-нетмай кишиларни қиришга, осишга фармон бериб юбораверадиган Скобелев ва унга ўхшашларнинг маънавий сўқирлиги, калондимоғлиги орқасида келиб чиқадиган катта даҳшатлар тобора намоён бўла боради. Оқ додҳонинг бундай қонли саргузаштларидан Л. Толстой, жумладан, улар ҳақида катта завқ билан ёзган рассом В. В. Верещагин («Звезда Востока» ойномаси 3-сонининг яна бир миллий қаҳрамони) хотиралари орқали яхши хабардор бўлган. Шунинг учун ҳам унга чексиз нафрат билан қарайди. Ҳатто воситачилар орага тушиб «донгдор» додҳо билан таништириб қўймоқчи бўлганларида адиб бу таклифни қатъиян рад этади.

Сўзбошининг хулоса қисмида Л. Толстой яна ўша инкор таъкидини кенг ишга солади, лекин бу гал унга гапнинг биз сабрсизлик билан кутаётган мантиқий индаллосини пайваста қилади: «Азоб-уқубатлар, майиб-мажруҳликларни, ўлимларни эмас, маънавий ногиронликлар ва маънавий жиҳатдан фано бўлишларни камайтириш лозим. Қизил хоч эмас, ёлғончиликни, алдамчиликни йўқ қилиш учун Христоснинг оддий хочи керак». Шу ўринда унга руҳий кўрлик, мажруҳликнинг, иймон-эътиқоддан, инсоф-диёнатдан мутлақо кечиб, одамларни аҳмоқ қилиш, яъни Ватан, миллат учун кураш шиорлари остида мислсиз ваҳшийликлар ва бемаънигарчиликларга отлантиришнинг энг мустаҳкам исботи, юксак намунаси сифатида Скобелевнинг йиртқичлиги тўғрисидаги юнкер ҳикояси жуда қўл келади. «Мана урушнинг даҳшатлари қаерда, — деб нидо қилади ёзувчи, — унинг даҳшатлари тозагина ёш юзли, погони остига қулоқчинининг учини саришта қистириб қўйган, кўзлари содда ва шу қадар вайрона дунёқарашли ана шу болада! Мана уруш даҳшати! Бутун тарбиянинг маҳсули бўлмиш шу сўзда жамулжам яраларни Қизил хочнинг қанча миллионлаб одамлари даволай оларди! «Адиб одамларни ёппасига қириш ва бунда шароб кучидан фойдаланишнинг аҳамияти тўғрисида оппо-осон ва ғурур билан айтилган сўзни назарда тутаётганлиги ойдин кўриниб турибди.

Л. Толстой юнкер билан бўлиб ўтган суҳбатининг роппа-роса бир йиллиги кунини «По поводу дела Скублинской» мақоласини ёзиб тугатиш билан нишонлайди. Ўз-ўзидан маълумки, унда ҳам ўша учрашув шарҳига кенг ўрин ажратади. Яна шу ўзига хос бўлган мактаб, улуғлаганнамо фош этиш, масхаралаш, акс тасдиқ услубига амал қилиб, барча оғир жиноятларнинг бош ижрочиси ҳам, ташкилотчиси ҳам ижтимоий тузум, уни бошқариб турган чор ҳукумати эканлигини исботлаб беради.

Иккинчидан, адиб ҳукуматлар ёшларни ана шундай ғайришуурий жиноятларга тайёрлашларини асослаб беради. Ҳатто «шунга ўргатадиган ҳарбий мактаблар мавжуд», — деб таъкидлайди у. Ёзувчи тўғри уқтирганидек, ўз-ўзидан ҳеч кимга ва ҳеч қандай зарар етказа олмайдиган энг замонавий қурол-аслаҳалар эмас, ҳукумат, унинг Скобелевга ўхшаган гумаштaлари ҳамда улар қўлида, улар яратиб қўйган шароитда ва улар ўйлаб топган ўта жирканч усулларни темир қонун, азиз анъана билиб тарбия топаётган бўлажак скобелевлар ҳаддан ташқари катта хавф эканлигидан огоҳ қилади.

Ҳушёр, онгли, соғлом турмуш тарзининг буюк жонкуяри, тарғиботчиси бўлган ёзувчи ушбу мақоласида ва махсус «Для чего одурманиваются люди» сарлавҳали йирик мақоласида энг оғир кулфатлар, жиноятларнинг ўндан тўққиз қисми инсон жисми ва қалбини вайрон қилувчи алкоголдек ниҳоятда зарарли заҳар (ичкилик, нашавандлик, кашандалик) оқибати эканлигини илмий жиҳатдан ҳар томонлама исботлаб беради. Шуни кўра-била туриб, манфаатдор ҳукумат ёки олий синфлар уни истеъмол қилишни атайин одат ва иштиёққа айлантиришини Скобелевнинг Кўктепадаги мислсиз хунрезликлари воситасида инкишоф этади. Шу муносабат билан у ҳар хил жуда оддий ва бемаъни таълимотларни тарғиб қилиш билан машғул бўлиб, христиан дини тақиқлайдиган асосий нарсаларни — ваҳшийлик, инсонларга жабр ўтказиш, улар жонига қасд қилиш гуноҳи азим эканлигини бандаларга сингдириш билан умуман шуғулланмаётган черковлар шаънига ҳам қаттиқ таъналар ёғдиради.

«Ё тавба! — дейман ўзимча ёқа ушлаб.—Қасоскор тарих сабоғининг қудратимикан бу ёки ёзувчининг буюклик кароматиʔ Ушбу мақолалар оламига кириб борганинг сари уларнинг ҳар бир сатри тагидан 100—150 йил муқаддам бўлиб ўтган мудҳиш воқеаларгина эмас, яқин ўтмишдаги, шу бугунги дилпора, дилўртар ҳаёт ҳақиқати чиқиб, гирибонингдан маҳкам олаётгандай...»

Чиндан ҳам бу сатрлар ҳазрати Толстой Ясная Полянадаги ўзи сингари ҳокисор ва улуғ мангу гўшасига жойлаштирилгандан буён ўтган даврда «юксак ғоялар» йўлида мамлакатимиз ичкарисида ва дунёнинг турли кунжакларида амалга ошириб улгурганимиз кўпгина «инқилобий» ишларни кўз ўнгимиздан бирма-бир турнақатор ўтказади. 1956 йилги Мажористон, 1968 йилги Чехословакия, ўн йиллаб қон сирқиб ётган Афғонистон жароҳатлари. У ерда замбараклар гумбуридан зир титраб, тўкилиб адо бўлаётган муқаддас зиёратгоҳларимиз, буюк боболаримизнинг яширинишга жой тополмай изғиб юрган азиз руҳлари... Кейинги 3—4 йилги Олмаота, Фарғона, Янгиўзан, Тоғли Қорабоғ, Душанбе, Бўка, Паркент, Андижон ҳамда яқингинада юз берган Наманган воқеалари ва ниҳоят ҳеч бир тошу тарози тоб беролмайдиган Ўш биродаркушликлари... Буларнинг барчаси ота-боболаримизнинг бой бисоти, ҳаётий тажрибасидан жамики нурли саҳифаларни шарт кесиб ташлаган ҳолда, аксинча, энг салбий хислатларни қабул қилиб олиб, янада ривож берганлигимиз, нафислаштирганлигимиз оқибати ва намойишидир.

Ахир ҳазилакам гапми, инсонларни уюштириш, бирлаштириш ўрнига етмиш йил турли синфий, фирқавий сунъий белгилар ихтиро қилиб, муросасиз қутбларга ажратдик-да, дўстлаштириш ўрнига нуқул душман излаш ва муқаррар равишда кашф этиладиган шу «ғанимлар»га қарши шафқатсиз (!) кураш олиб бордик ва бундан янги «ғалабалар» учун илҳом олиш руҳида тарбиялашга бутун бор

3

куч-қудратимизни ишга солиб келдик.

Хуллас калом, «инқилобий» таълимот кишилар онгидан мустаҳкам ўрин ола бошлаган даврдан ҳисоблайдиган бўлсак, бир асрдан буён бутун бир йирик қудратли давлат аҳли ўзимиз тугул бутун жумла жаҳон қалбига қўрқув, ларза солиб М. Шолохов таъбири билан айтганда, нафрат мактабида, эътиқодсизлик дорилфунунида астойдил таълим олиб, ялпи «ҳарбий сафарбарлик» шароитида кун кечирмоқдамиз. Ялпи карахтлик билан одатий душман изловчилик сиёсатимиз бирга қўшилиб, ўз пайимизни ўзимиз қирқишимиз, ўзлигимизни англай олмай қолиш даражасигача олиб келди. Мана охир-оқибатда аянчли моддий, маънавий қашшоқлигимиздан ташқари тарихи, тили, маданияти, эътиқоди, дастурхони битта бўлган элатларнинг бир-бирларига ваҳшиёна ташланишларига шоҳидлик қилиб, ҳайрон-у вайрон бўлиб ўтирибмиз. Ташқаридан «раҳнамолар» келиб қўлимиздан ушлашмаса, ўз-ўзимизни қириб битказишдан ҳам тоймоқчи эмасмиз. Халқ учун, инсон учун бундан ёмон кўргилик, бундан оғир хўрлик бўлмас! Бу бир вақтлар шоир Абдулҳамид Чўлпон надомат билан:

Ҳар ерда бошкесар хонларнинг
таърифи,
Беҳуда шуҳратлар, шонларнинг
таърифи,
Дарёдек оқувчи қонларнинг
таърифи
Шул эди минг йиллаб битилган
тарихинг, —

деб ёзганидек, ўлкамиз халқлари ўтмишини фақат зулматдан, бир-бири билан ҳеч сиғиша олмайдиган, тамоман фарқли миллатларнинг ўзаро қирғинларидангина иборат қилиб тўқиббичилганлиги оқибатидир бу. Парвардигор шимолдан халоскор қаҳрамон скобелевларни йўлламаса, улар бирбирларини ямлаб ютиб юборган бўлардилар, қабилидаги байналмилалчилик, ватанпарварлик, миллатпарварлик афсоналари натижасидир.

Қалблардаги ботиний вайронагарчиликларни, руҳий ўлимни, кишиларни, етмиш йилдан буён йўлдан уриб келаётган ёлғон-яшиқ, сохтагарчиликларни тугатишга, Л. Толстой айтганидек, қалбимизни, шууримизни ёритишга бошимиз узра эътиқод, иймон Ойи ниҳоятда зарурдир. Қачонки биз инсонларни дўст-душманга ажратишга асосланган нафрат мактабимизни бутун дунё халқларига, ҳар бир инсонга нисбатан ҳақиқий меҳр-оқибат, самимий муносабатлар дорилфунунига айлантирмас эканмиз, бундан ҳам кенг миқёсли кулфатларга гирифтор бўлишимиз табиий.

Энг ёмони — М. Попов «Звезда Востока» ойномаси сингарилар бундай ҳавойи, хавфли туйғуларга яна ўт қўйиш мақсадини кўзлайдилар. Исботи шуки, «Муштум» жаридаси хабар беришича (1990 й. 13-сони), мақола эълон қилингач, Фарғона шаҳридаги энг кўркам кўчалардан бирига қонхўр босқинчи додҳо Скобелев номи берилибди. Бундай ошкора ҳақоратга жумҳуриятимиз, қолаверса, Туркманистон, Қирғизистон аҳли, уларнинг Олий Кенгашлардаги вакиллари тўғри муносабат билдириб, Россия ва Туркистон тарихий муносабатлари масаласини очиқчасига қўйиб, охиригача ҳал қилмасалар, оқибат нима бўлишини айтиш қийин. Ортиқча ҳиссиётларга эрк бермаслик учун бу ишга ҳалол олимларимиз, мавзуни яхши биладиган ижодкорлар фаол бош қўшиб матбуотда чиқишлари, пировардида эса якунловчи илмий-амалий анжуманда холис ҳужжат қабул қилиниши лозим, деб ўйлайман. Шундай ҳужжатки, у илгаригидек умумий, пуч жумлалардан батамом холи бўлсин, ҳар бир воқеани бутун фожеаси, қурбонлар сони, бунда ҳар бир шахснинг хизматлари билан тўлиқ кўрсатиб берсин, ва шу асосда бошқа ҳеч қачон шубҳа остига олинмайдиган хулоса-баҳо чиқарсин. Аслида ким босқинчи-босмачи-ю, ким халоскор ёки ўз Ватани, халқи миллати ҳимоячиси бўлганлигини шунга қараб аниқлаб, адолат юзасидан одамлар номини шуҳрат ёки лаънатга чулғайлик. Шунда ўринсиз миллий ғурур, сохта байналмилаллик ва нолишларга ҳам ўрин қолмайди.

Бу масалада ўзини йирик мутахассис ҳисоблайдиган олимларимиз тутган йўл айниқса ажабланарли. Масалан, тарих фанлари доктори Г. Ҳидоятов Россиянинг Ўрта Осиёдаги иштироки мавзуини жиддий тадқиқ қилиб келаётган хорижий олимларнинг фикрларини ҳали-ҳануз ҳеч бир ишончли далил-исботсиз, инкор қилиш билан овора. Бундай ёндашув асосида замонасозлик ётадими ёки бошқа юксак манфаатлар, тушуниш қийин. Масалан, 1988 йилда нашр этилган. «Тарих ва мафкуравий кураш» номли китобида у жумладан додҳо Д. Скобелев «хизматлари» хусусида баҳс юритгандек бўлиб, ғарблик олимлар Р. Пирс ва А. Тойнбини қуруқ даъво қилишда айблайди. Мисол учун олимларнинг Скобелев 1881 йилда бўлиб ўтган ўша Кўктепа жангининг ўзида жинси ва ёшига қарамай умумий ҳисобда 22,5 минг аҳолини чопиб ташлаганлиги, бутун Ўрта Осиёда эса 500 мингдан кўпроқ кишини йўқ қилганлиги тўғрисида фикрларига ишончсизлик билдириб, ҳақоратомуз гаплар қилгани ҳолда ўзи уларнинг хулосаларини йўққа чиқарадиган на бирор рақамни, на ҳақиқий тарихий ҳужжатни қарши қўя олади. Ҳурматли олимимиз бу билан кўрсатилган миқдор оз демоқчими ёки кўп — буни ҳам билиб бўлмайди. У чоризм босқинчиларини «буржуа олимлари»дан муҳофаза қилишга шу даражада берилиб кетадики, ҳатто «Скобелев бошчилигидаги отряд Олой водийсига дарҳол юборилди, бу ерда қирғиз исёнчилари бошлиғи Абдуллабек тор-мор қилингач, Олой водийсини Россияга қўшиб олиш тугалланди», «Хива хони Муҳаммад Раҳимхон асоратли сулҳ шартномасини имзолашга мажбур бўлди», «1865 йилда генерал Черняев Тошкентга кириб келди» сингари тантанавор, юзаки жумлалари тагида қанчалаб, миллий, инсоний фожиалар яширинганлиги тўғрисида ўйлаб ҳам ўтирмайди. Ҳолбуки, Туркманистон ССЖ Фанлар академиясининг академиги М. Аннанепесовнинг айтишига қараганда, Скобелев қирқ мингдан зиёд тинч аҳолини бутун уезддан Кўктепе қалъасига йиғиб, чопиб ташлаган. Бу маълумотни у Россиянинг Ўрта Осиёдаги мустамлакачилик сиёсатига бағишлаб, яқинда Тошкентда ўтказилган илмий анжуманда тилга олди. Ҳазрати Л. Толстой виждони ва асабини қақшатган воқеа ана шу эди. Бевосита жанг майдонида ҳалок бўлганлар бунга кирмайди.

Қиссадан ҳисса маълум: додҳо Скобелевни ва унинг сафдошларини рус халқининг Л. Толстойга ўхшаган соф виждонли, чинакам, байналмилал қалбли вакиллари ва Ўрта Осиё халқлари чиндан ҳам ҳеч қачон унутмайдилар. Унинг манфур, разил режалари ҳамда ишлари ҳар доим хушёрликка чақириб туражак.

4

ХАТОЛИК ҚИММАТГА ТУШДИ...

Ҳеч ким эртага нима бўлишини билмайди. Башоратчилар ўз йўлига. Нима деса деб ётишибди. Лекин ҳаёт давом этаверар экан. Бундан роппа-роса икки йил аввал Оврўподаги социалистик мамлакатлар бошлаган инқилоб кимнинг тушига кирган эди...

Сиз кўриб турган икки сурат орасида ҳеч ким сезмайдиган қандайдир боғлиқлик бор. Бу бағри ярим инсоннинг кўксини тўлдирган орден-медалларнинг тарихи узун. Шўро тупроғини босқинчилардан озод этишда узилиб кетган оёқлар. Уларнинг тили йўқ. Ёғоч аравача эса...

Қайси бир уруш қатнашчиси билан гаплашманг, бирдан қўл силтайди. Э, болам қўй, дардимни қўзғаб нима қиласан? Бу кунни ҳеч кимнинг бошига солмасин энди. У кунларни бизлар кўрдик... На илож? Сўзсиз қайрилиб кетасиз. Урушнинг аламли излари қотиб қолган нигоҳларга қарашга бардошингиз етмайди.

Мана бу суратда эса бутунлай бошқача манзара. Қадим-қадимдан қони бир, тили бир бўлмиш немис халқини кимлар айириб қўйган эди. Бу ҳам тарихнинг хатосимиди? Йўқ, доим одамлар ўз қўли билан қилиб қўйган кўргуликлар тарихнинг сўнгсиз қаърига сингиб кетаверади. Уларни эса ҳеч қачон ортга қайтариб ҳам, такрорлаб ҳам бўлмаслигини яхши биламиз.

Балки икки Олмония давлатлари ўртасига қўйилган зирқли деворларнинг 1990 йилга келиб қулашини баъзилар истамагандир, Лекин халқ иродаси барибир мустаҳкам экан-ку?

Метин деворни қулатаётган йигитларга қаранг. Кўзларига ҳеч нарса кўринмайди. Фақат девор қуласа бўлди. Бошқаси бекор...

Бу суратларнинг ҳар иккаласига ҳам яқинда бўлиб ўтган жаҳон суратлари кўргазмасида энг олий мукофотлар берилди.

В. КАВАШКИН тайёрлаган (ТАСС).

ЎЗИНГНИ ЎЛДИРМА, ФАРИДА!

Муҳарририятга хат келди. 20 ёшар қиздан. Жиддий. Алам билан ёзилган. «Яшашдан тўйиб кетдим. Бирор илинжнинг ўзи қолмади. Дардингни тинглайдиган одам йўқ. Аксинча, сенинг устингдан кулишади... Нима қилиш керак? Ягона йўли — ўзингни ўлдириш!»

Мактуб сўнггида Фарида шундай шарт қўяди: «Агарда бирорта мухбирингизни юбормасангизлар, ўзимни ўлдираман...»

Биз мактуб қўлимизда пайти фақат «балки»лар билан чекланамиз. Ёш қизнинг эҳтирос билан битилган хатига бошқача муносабатда бўлиш ҳам мумкин. Негаки, жаҳл келганда одам нималарга қасд қилмайди, хаёлидан нималар ўтмайди.

Мухтор жумҳуриятнинг узоқ қишлоғидан жўнатилган хат юзасидан тез фурсатда ўша жойда бўлишим керак. Муҳарририятдан қўнғироқ қилиб, шундай топшириқ беришган.

Мана, Фарида йигирма йил яшаган қишлоқ. Ҳар иккала тарафидан чексиз саҳролар билан ўралган ва учинчи томондан ҳам Оролқум деган янги саҳро бостириб келаётган юртдаги минглаб қишлоқлардан бири. Одамлари камсуқум, меҳнаткаш. Ҳаётлари далага — пахта эгатларига боғланган. Ўн йиллар, йигирма йиллар... бутун умр шу аҳвол. Бу қишлоқларда тирикчилик биринчи ўринда туради. Дам олиш, дунё кезиш, сиёсат билан қизиқсиниш — кимга насиб, кимларга бенасиб...

Фариданинг уйини излаб топамиз. Қишлоқнинг чеккасидаги уй. Пастаккина. Олти хонали. Томи шифер қилинмаган. Молхонаси шундоқ иморатга қўшиб солинган. Боғ-роғ йўқ. Атрофда гиёҳ униши қийин. Қачонлардир — ўн йиллар аввал бу ерлар гуллаб-яшнаган дейишади. Ҳозир кўрганимиз шулар. Дарвоқе, иморатдан ўн қадам нарида қўққайган тандир. Яқинроғида ғўзапоя уюми.

Фарида ҳамроҳларимиз — комсомол ходими ва қишлоқ Шўроси вакилидан ҳоли равишда қалб дардини фақат каминага — рўзнома ходимига айтажагини билдиради...

«Буларингизни олдига қатнайвериб чарчадим. Эшитгилари ҳам келмайди. Умуман, биров учун биров бош оғритадиган замонми? Боши оғримаганнинг боши оғриган билан не иши бор?..»

Суҳбат шундай бошланди. Маълум бўлишича, у ҳали мактабда ўқиб юрган пайти ўз тенгқурига кўнгил қўйган. Хат ёзишишган, учрашишган. Кейин йигит ҳарбий хизматга кетган. Фарида уни икки йил кутган. Кунаро хат ёзиб туришган...

Қўшиндан қайтган куни — ҳали йигитнинг ҳовлисида тўй тамом бўлмасдан, икки ёш узоқ айрилиқнинг азобини ширин лаҳзалар билан нишонлашган — кўнгилларга эрк берилган, «муқаддас остона» ҳатлаб ўтилган...

Кейин... одатда тўй бўлиши керак эди. Фарида келинлик либосида йигит хонадонига қадам қўйиши, эл-юрт даврасида ўз севгисига, ваъдасига вафодорлигини кўрсатиши лозим эди. Бу ерликларнинг азалий одатида шундай бўлиб келган. Аммо, бу гал...

Фариданинг ноласига қулоқ соламиз: «Кунлар ўтсада, у тўй ҳақда гап очмади. Учрашувларимиз вақт ўтган сари камая борди. Бир куни... тўйдан гап очсам, у кутилмаганда «Тўйни мендан олдин кўрган йигитингдан сўра!» деса бўладими. Қотиб қолдим. Ахир бу пайтда гумонам бор эди... Уйдагиларга нима дейишимни билмасдим. У эса... кимларнингдир гап-сўзларига ишониб, мени бировларга қўшиб ўтирибди... Виждоним поклигига ишонаман, аммо, тўрт йилки севиб, кўзларим йўлида кўр бўлаёзган одамдан шундай гапларни эшитиш жуда қаттиқ ботди. Алам қилди...

Учрашмаганларига икки ой бўлибди. Ҳомила эса кун сайин «ўзининг борлигидан» хабар бермоқда. Қизнинг боши қотган. Уйдагиларга нима дейишини билмайди. Бир кун келиб айтади. Иложи қолмаган пайти. Бечора ота-она исноддан бошлари эгилади. Кўчага чиқа олмай қолишади. Тўнғич қизининг бу қилмиши...

Фарида эса йигит билан гаплашишдан бирор наф чиқмаслигини билгач, ҳукумат идораларига ҳақиқат излаб боради. Натижасиз. Чунки, дастлабки юзлаштиришдаёқ йигит ундан тонади: «Мендан олдин ҳам нечтаси билан бўлган. Ушаларга айтсин дардини... Қиз эмасди...»

Қонун эгалари эса бўлғуси боланинг отаси кимлигини аниқлаш учун, гўдак аввало туғилиши ва ўзини тиклаб олиши зарурлиги, кейин табобат текшириши ўтказиш мумкинлигини... айтишади...

Демак, бунгача камида икки йил керак. Фарида ҳақиқатни топиши учун... она бўлиши, ёки «эрсиз туғди» тамғасини олиши, сўнг қўлидаги жажжиси билан қозихоналарга бош уриб бориши керак. Айтайлик, бола ҳақиқатан ўша йигитдан эканлиги аниқлансин. Аммо, қозилашган қариндош бўлмайди... У ҳиммат қилса, болага нафақа тўлашга рози бўлар...

Мана шу хаёллар, ўйланмай босилган қадам, алданиш — қизни сўнгги чорага — ўз жонига қасд қилишга ундаган. «Айтинг, бошқа не йўли бор?» Ота-онам «эрсиз туғадиган» мендай қизини оқ қилишдан қайтишмайди. Болани олдириб ташлашнинг вақти ўтган...»

Аросатда қолган қизга нима дейиш мумкин? Фариданинг ягона илтимоси — ўлими олдидан ёзиб қолдирадиган хатини рўзномада эълон қилишимиз. Одамлар ҳақиқатдан хабардор бўлсинлар. Ўлгандан сўнг бўлсада, унда айб йўқлиги, бевафо йигитнинг ёлғон ваъдалари қули бўлгани ойдинлашсин. Уйидагилар кўча-куйда бош кўтариб юришсин...

Узоқ суҳбатлашамиз. Мақсадимиз — Фарида шу қалтис қадамни босмасин, кутсин. Бир кун келиб, ҳаммаси унут бўлар, одамлар айб кимдалигини билиб олишар. Шундай кун албатта келади. Айтмоқчи бўлганимиз — ўз жонингга қасд қилиш ожизлик белгиси. Бир марта бериладиган умрда курашиб яшаш керак. Ҳақиқат ҳам, адолат ҳам ўз оёғи билан келадиган зотлар эмас. Унга етишиш учун, шоир Есенин айтмоқчи: «Ҳаётда ҳақиқатни топиш мумкин, фақат унга умринг етса...»

Суҳбат якун топади. Ваъдалашамиз. Фарида — қасд қилишдан қайтишни. Камина бу масалага албатта адолат билан аралашиб, ўша йигитнинг инсон зотига ёт бўлган қилмишини ёритиш, уни эл олдида юзиқаро қилишни. У ишонади. Бир марта кўнгил розига қаттиқ ишонган қиз, яна ишонади. Унинг мунглик кўзлари тубида нафрат — ҳаётдан, теварак-атрофда рўй бераётган ҳақсизликлардан нафрат ифодалари ҳам йўқ эмасди. Бу ҳолатда одам боласи ҳар нарсага қодир бўлади. Ўша нафрат норозилик, умидсизлик билан қўшилдими, тамом дақиқалар ичида бир жон паймол топиши, бир хонадон ҳувиллаб қолиши ҳеч гапмас.

...Икки-уч йиллар аввал жумҳуриятимизда ўз жонига қасд қилаётган хотин-қизлар масаласи матбуотнинг асосий мавзусига айланганди. Матбуотда, овозингор ва ойнаи жаҳонда «тирик олов»лар ҳақида шу даражада кўп ёзилди, гапирилди, кўрсатилдики, бора-бора одамлар норози бўла бошлашди. «Хотин-қизларимизга мана шу йўл билан жонига қасд қилишни ўргатишяпти!» дегувчилар бўлишди...

Ҳозирча бу «фалсафани» изоҳламай турамиз. Шу тур хаёл қилувчилар қувонсин учун битта мисол ҳам келтирамиз. Хоразмда одатда жонидан тўйиб кетган хотин-қизлар заҳар ёки шунга ўхшаш ўта тез таъсир қилувчи кимёвий дорилар ичишиб, «мақсад»ларига етишишган. Ёки ўзини осиш, сувга ташлаш, поезд изларига ётиш... «Тирик олов»лар шов-шувларга айланган пайти негадир ўзига ўт қўйиб, ўлим топиш «русм» бўлди...

Майли, бу давр — «тирик оловлар» сиёсати» ўтди. Эндиликда-чи? Жонига қасд қилиш камайдими? Мутлақо! Яна эски йўлга — заҳар ичиш, ўзини осиш, поезд тагига ташлашга... қайтилди.

Ички ишлар бўлими маълумотларидан:

«...Дилором Сафарбоева Гурлан ноҳиясидаги Ҳамза номли мактабнинг битирувчи синф ўқувчиси эди. 30 май куни ота-онасига ўқишга кириш ниятидалигини айтди. Отаси рухсат бермади. Рад жавоби олган қиз уйига кирди ва сирка ичди. Дўхтирларнинг ҳаракатлари зое кетди, у эртаси куни касалхонада ҳаёт билан видолашди...»

«...Хива табобат билим юртининг учинчи курс толибаси Нигора Жабборова 21 февраль куни ўқишга кетади ва учинчи соатдан қайтиб келиб, онасига уни билим юртининг ўқув-тарбия ишлари мудири чақираётганини айтади. Онаси кетгач, эшикни беркитиб, ўзини осади...»

Рўйхатни давом қилдириш мумкин. Воқеалар турлича, лекин якун бир хил — ўз жонига қасд қилиш. Бириси — ҳаётдан норозилик бўлса, яна бириси аламдан. Учинчиси эса ота-онасининг қаттиқ гапидан сўнг улардан ўч олиш — қўрқитиб қўйиш мақсадида....

Буларнинг бирортасини оқламаймиз. Агар Шўро қонунига амал қиладиган бўлсак, ўз жонига қасд қилганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланадиган махсус модда борлигини биламиз. Агар мусулмон бандаси бўлсак, шариатда ўз жонига қасд қилиш — яратганга қарши бориш, деб баҳоланиб, ундайларга янада қатъий чора белгиланган — бундай ўлим топганларга жаноза ўқиш ман қилинган...

Лекин, кимнидир жонидан тўйдириб, дор остига боришга мажбур қилганлар, сабабчи бўлганларнинг бир четда қолаверишлари ҳам кишини ўйлатади. Жонига қасд қилиш масаласи бўйича, одатда дарров «иш» очилади ва у маълум фурсат ўтгач, марҳум руҳий касал эди, баҳонасида ёки «таркибида жиноий хатти-ҳаракатлар йўқлиги» боис бекитилади. Фарзандини уриб-сўкиб, қалтис қадам қўйишга мажбур этган ота-она ҳам, ўқувчини кўпчилик тенгқурлари орасида ҳақоратлаб, жонидан тўйдирган муаллим ҳам бир четда қолишади. Ёки гулдек умрини хор қилган, алдаб ёмон йўлларга бошлаган... сўнг ҳаммасидан тонган «вафодор» йигитлар ҳам сувдан қуруқ чиқиб кетишаверади...

Кексалардан сўрасангиз, жавоблари тайёр: «Таълим-тарбия бўшашиб кетди. Ёшлар ахлоқсиз бўлиб боришяпти. Бир шапалоқ ургани учун отасини қозихонага судраган ўғилдан нима кутиш мумкин? Ахир ўша ота ёмон бўл, деб урмагандир, уни? Эркинлик, дейишяпти-ю, охирини ўйлашмаяпти. Ҳар ким ўзи билган йўлдан кетмоқчи. Олдинлар ўзини-ўзи ўлдириш деган гаплар бўлмасди. Кам эди, бўлсада дин қонун-қоидаларининг, ахлоқ меъёрларининг мукаммаллигидан бўлса керак... Ҳозирги ёшлар на динга қулоқ солади, на қонунга...»

Қариялар билмай гапиришмайди.

...Фаридадан хат олдим. Аввалига қувонгандим. Афсус. Ёзибди: «...Уни кўрдим. Ўзим бир хилда —ой-куним тўлиб ўтирибман-у, айтган гапини қаранг: «Қайси ўйнашингдан орттирдинг бу ҳароминиʔ» Титраб кетдим. Уйга келиб, қидирганим сирка солинган идиш бўлди. Бошқа ҳеч нарса кўзимга кўринмайди. Тополмадим. Энам яшириб қўйган бўлса керак. Йиғлайвердим-йиғлайвердим. Кучим кўз ёшига етди. Бола-ку туғилар, аммо, бу дунёда ёмонлар худонинг қаҳрига учрашармикан? Ҳақиқат юзага чиқармикан?..»

Фарида, азиз сингилгинам, кўнглингдаги ёмон фикрларга эрк берма! Ҳаётда нималар бўлмайди. Олдинда ойдинли кунлар албатта бор. Ёмонларнинг юзи қурсин. Бир лаънати ёмон деб гулдек умрингни кул қилишингни, муштипар онангни тирик ўтга ёқиб кетишингни ўйла. Эрта-индин туғилажак жажжи гўдакни ўйла. Сенинг бахтинг балки ўша жажжи гўдакнинг пешонасига ёзилгандир...

Ўзингни ўлдирма, Фарида!

Рўзимбой ҲАСАН,
«Ёш ленинчи» мухбири.

ТАҲРИРИЯТДАН: Биз айрим сабабларга кўра қизнинг исмини ўзгартириб бермоқдамиз. Аммо фикрларимиз нафақат ўша синглимизга балки, бошига мушкул иш тушган барча қиз-жувонларга тегишлидир.

Китобдан яхшироқ дўст йўқ жаҳонда

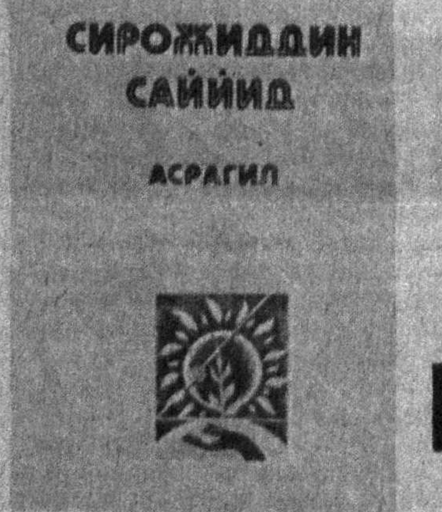

«ТУНЛАР ХОТИРАСИ БОҚИЙДИР»

Янги йил арафасида шоир, истеъдодли публицист Сирожиддин САЙЙИДнинг «Ёш гвардия» нашриётида «Асрагил» номли шеърий мажмуаси чоп этилди.

Айтиш мумкинки, Сирожиддин Саййиднинг бироз кескин, бироз дағал, бироз жангарироқ бўлса-да, ўз овози бор. Бошқа бировникига ўхшамаганлиги учун ҳам, табиийлиги учун ҳам тинглагингиз келади уни.

Биз шоирнинг бир кўз югуртиришингиз биланоқ кўнглингизга кўчирилиб қолгудек шеърларини кўп ўқиганмиз, унинг «Руҳим харитаси», «Салқин харсанглар кафтида», «Севги мамлакати» каби тўпламларини жон дилимиз билан варақлаганмиз. Бироқ бу янги китобдан асосан эл дардини, замон дардини ўзига сиғдиролмай шошилиб, куйиниб ва ҳатто додлаб дунёга келган шеърлар жой олган. Уларни ўқувчи энтикиб эмас, хўрсиниб ўқийди, енгил хаёлларга чўмиб эмас, оғир ўйларга толиб мутолаа қилади. Сирожиддин Саййид эшитганларини эмас, кўрганларини, билганларини — ростини ёзган, кўнглидан кечган ўткинчи ҳисларни эмас, балки қалбида муқим яшаётган, шоирнинг ўзи билан бирга туғилиб, бирга камолга етаётган оғриқларни, армонларни қоғозга туширишга шошилган.

Ўйлайди уқалаб оёқларини:

Касаллик аслида кўпга
келган тўй.

Бу ҳам етмагандек —
қўтонда тинмай —

Йўталар ўпкаси
шамоллаган қўй.

Биз «Тунлар хотираси боқийдир» дея ўтмишга омонлик тилаб, ёруғ ва қутлуғ кунларни кутаётган шоирнинг кўнгли жиндек бўлса-да, тасалли топишини истаймиз. Сирожиддин Саййиддан миллий оҳангларга йўғрилган яхши ва янги шеърлар кутамиз.

Замира ЭГАМБЕРДИЕВА,
шоира.

Худбин бўлсам қўлларингизда
Эримасдим лайлак қордайин.

Турмасмидим йўлларингизда
Тутқич бермас қасоскордайин.

Сурат муаллифи: Е. БОТИРОВ.

Ҳам мутолаа, ҳам мусоҳаба

Шовот ноҳиясидаги марказий кутубхона нафақат ноҳияда, балки вилоятда ҳам энг кўзга кўринган зиё масканларидан биридир. Кутубхонада 100 минг китоб мавжуд. Бу даргоҳга ҳар куни юзлаб китобсеварлар илм нурларидан баҳраманд бўлиш учун ташриф буюришади. Уларни Дармон Раҳимова, Ойгул Ойсарова, Ойгул Матёқубова сингари хушмуомала кутубхоначилар илиқ кутиб олишиб, уларга астойдил хизмат қилишмоқда. Ана шу туфайли бўлса керак бугунги кунга келиб бу ерда китобхонларнинг сони 5600 нафардан ошиб кетди.

Шуниси қувончлики, кенг ва қулай китоб ўқиш залларида китобхонлар истаган пайтларида соатлаб мутолаа қилишлари, ёзишлари мумкин. Кутубхонанинг 5 та бўлими бўлиб, улар орасида, айниқса, китобларни қайта ишлаш ва бутлаш бўлими энг катта роль ўйнайди. Бу бўлимга кутубхоначи Розия Ваисова бошчилик қилиб келмоқда. Кутубхона қошида ташкил этилган табиат бурчаги эса ёш китобхонларнинг севимли даргоҳига айланган. Бу бурчакда қотирилган жониворлар кишининг диққатини ўзига жалб қилади.

Бу даргоҳ китобхонларнинг фақатгина илм маскани бўлиб қолмасдан, балки дўстлик, қардошлик алоқаларини мустаҳкамлайдиган манзилга айланмоқда. Туркман дўстларимиз билан ўтказилаётган байналмилал дўстлик кечалари, учрашувларини, айниқса, фахр-ифтихор билан тилга олса арзийди. Ҳа, дарвоқе Шовотдаги марказий кутубхона ана шундай хайрли тадбирлари ва ишлари билан Хоразм вилоятида ибратли зиё масканларидан бирига айланган.

Ш. ЭШЖОНОВА.

ҲИНДИСТОНГА УЧИБ КЕТИШДИ

Жавоҳирлаъл Неру хотирасига бағишлаб ўтказилаётган турнир Ҳиндистонда анъанавий тус олган. Бу ерга кўпгина мамлакатларнинг миллий ва олимпия командалари ташриф буюришади. Январь ойи шўро футболчилари учун унчалик қулай бўлмаса-да улар бу турнирда ҳар доим қатнашиб келишмоқда.

ССЖИ олимпия терма командаси бош тренери Борис Игнатьев ва тренер Леонид Пахомов раҳбарлигида Деҳлига — «чиройли фил» совринини қўлга киритгани учиб кетишди.

Терма команда таркибида қуйидаги ўйинчилар бор: дарвозабонлар Стауче («Спартак», Москва), Овчинников («Локомотив») майдондаги ўйинчилар: Попович («Спартак», Москва), Бенко, Беженар («Днепр»), Мороз, Матвеев («Динамо», Киев), Онопко («Шахтёр»), Иванов (МАСК), Кирьяков, Захаров, Царев («Динамо», Москва), Асадов («Нефтчи»), Қосимов («Пахтакор»), Скрипник («Металлург»), Тедеев («Спартак», Владикавказ).

ТВ

10 ЯНВАРЬ — ПАЙШАНБА

● **УзТВ I**

11.25 Кўрсатувлар тартиби. 11.30 Болалар учун. «Қувноқлар саргузашти» (такрор). 12.00 «Шермат Файзуллаев куйлайди». Фильм-концерт («Ўзбектелефильм»). 12.30 «Бор эканда, йўқ экан...». Бадиий фильм (А. Довженко номли киностудия).

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби. 18.05 Янгиликлар. 18.10 Болалар учун. «Янги йил қувончлари». 18.50 «КОАПП» туркумидан мультфильмлар программаси. 19.00 «Алифбо сабоқлари». 2-босқич. 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.45 Ўзбекистон ССЖ Ички ишлар вазирлиги матбуот маркази хабар қилади. 20.00 Фармон ва ижро. 20.30 «Ахборот». 20.50 «Навоийхонлик». Мусиқий кўрсатув. 21.30 Москва. «Вақт». 22.15 «Санъат усталари». Жумҳуриятда хизмат кўрсатган артист Орифхон Ҳотомов». Видеофильм премьераси. 23.15 «Шайтон малайлари жинлар тегирмонида». Бадиий фильм. 2-серия. 00.45 Янгиликлар. 00.55 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● **УзТВ II**

19.00 Кўрсатувлар тартиби. 19.05 «Тошкент» студияси кўрсатади. «Бу оқшомда» (рус тилида). 20.00 «Пульс». Информацион кўрсатув (рус тилида). 20.10 «Бу оқшомда» кўрсатувининг давоми.

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Вақт». 22.15 «Сайри Бадахшон». Халқ қўшиқлари. 22.55 «Ифқасрининг маҳбуси». Бадиий фильм. Биринчи фильм. 2-серия. — «Граф Монте-Кристо».

● **МТ I**

7.00 «Тонг» (120+30). 9.30 «Ишбилармон чопар». 9.50 «Николай Вавилов». Олти серияли телевизион бадиий фильм премьераси. 4 ва 5-сериялар. 12.30 «ТСН». 12.45 Болалар мусиқий клуби.

* * *

15.30 «ТСН» 15.45 М. Горький номли киностудиянинг 75 йиллигига. «Москва — Кассиопея». Бадиий фильм (1973 й.). 17.05 «Онам, дадам ва мен». 17.35 Халқаро танловлар соврindори Н. Демиденко концерти (фортепьяно). 18.15 «..16 ёшгача ва ундан катталар». 19.00 «ТСН» 19.15 «Фрянов сўқмоқлари». «Муҳофаза ёрлиғи» туркумидан. 19.50 «Чемпионлар билан бирга». 20.05 «Николай Вавилов». Олти серияли телевизион бадиий фильм премьераси. 5-серия. 21.30 «Вақт». 22.15 «Сизни Карл Мойк таклиф этади» (Австрия). 23.35 «Пи» белгиси билан».

Тунги телевидение

01.05 «Хавфли бурилиш». Уч серияли телевизион бадиий фильм. 3-серия. 02.15 «Менинг Карменим». Телевизион мусиқий фильм («Лентелефильм»).

● **МТ II**

9.00 Эрталабки бадантарбия машқлари. 9.15 Болалар учун фильм. «Дарвозабон». (Пермь телевидениеси студияси). 10.00 Испан тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун. 10.30 Ёш вокалистлар концерти. 11.30 «Денгиз ортида». Ҳужжатли фильм премьераси (Узоқ Шарқ кинохроника студияси). 11.50 Бир актёр театри П. Ершов. «Букри тойчоқ». Фильм-концерт. ССЖИ халқ артисти О. Табаков ўқийди. 13.20 Испан тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун. 13.50 Ритмик гимнастика. 14.20 «Ўз томорқаси». Телевизион ҳужжатли фильм (Қозон). 14.40 «Трускавецга ким боради?» Телевизион бадиий фильм.

* * *

17.40 «Инсон институти». 18.40 Ритмик гимнастика. 19.10 Хоккей. Ўртоқлик учрашуви. «Виннипег джетс» (Канада) — МАСК. Канададан кўрсатилади. 20.30 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Жек билан биргамиз». Мультфильм. 20.50 Хоккей бўйича ўртоқлик учрашувининг давоми. 21.30 «Вақт» (сурдо таржимаси билан). 22.15 ССЖИ Олий Кенгашининг сессиясида. 23.15 «Собиқ ота, собиқ ўғил». Телевизион бадиий фильм («Экран»). 00.40 «Рус қиши» санъат фестивали.

Таҳрирсиз жавобталаб мактублар

Соғиниб яшаймиз, Ўзбекистонни

Ҳаёт инсонни ҳар кўйга соларкан. Улғайган саринг дардинг, ташвишинг ортавераркан, айниқса, бола-чақаларинг кўпайгач... Едириш-ичиришнинг ўзи бўлмас экан.

Турмуш ўртоғим билан Самарқанд шаҳри Самарқанд кўчасидаги 82-уйда қайнотам билан яшардик. 1983 йил турмуш ўртоғим Самарқанддаги ҳарбий қисмга ишга кирди. Уша қўшинга қарашли уйлардан бирини бизларга беришди. Олдинига оиламизда ҳаёт изга тушгандай бўлди. Лекин қувончимиз кўпга бормади. Ҳарбий қисмда штат қисқариши турмуш ўртоғимнинг чекига тушиб қолди. Иш сўраб, жуда кўп ташкилотларга бош суқдик. Лекин иш топишнинг ўзи бўлмади. Ниҳоят шаҳар ижроқўмининг йўлланмаси билан Волгоградга жўнадик. Албатта, уч бола билан бу ерга келиш ҳам осон бўлмади. Раҳмат. Бизларга уй-жой беришди. Иш ҳам беришди. Яшаб, ишлаб юрибмиз. Ҳамма нарса етарли. Рўзнома ва ойномаларни ўқиб турибмиз. Лекин юрагимизда бир дард — Ўзбекистонни соғиниб яшаймиз. Рўзномаларнинг ёзишича, жумҳурият Президенти И. А. Каримов жуда савоб ишларга қўл урибди. Уй қуриш учун ерга муҳтожларга жой бериш тўғрисида Фармон чиқарибди. Бу Фармон бизга ўхшаган ўзга шаҳарларда яшаётган ўзбекларни ҳам хурсанд қилди. Бизлар ўз юртимизга қайтиб борсак, ер беришармикин? Бизнинг оилага ҳам ўз юртимизда уй қуриб яшаш насиб қилармикин?

Ойтош САФАРОВА,
Волгоград вилояти, Клетск ноҳияси, «Новоцарица» давлат хўжалиги.

Бош муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ: Муқаддас АБДУСАМАТОВА, Зиёвиддин ОРТИҚХЎЖАЕВ, Карим РАҲИМОВ, Фаррух РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Зайниддин РИҲСИЕВ (масъул котиб), Қурбон ЭШМАТОВ.

Таъсис этувчи: Ўзбекистон ЛКЁИ Марказий Қўмитаси
(УЧРЕДИТЕЛЬ ЦК ЛКСМ УЗБЕКИСТАНА)

Рўзнома 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган.

БЎЛИМЛАР: ёшлар сиёсати — 32-57-93; ижодкор ёшлар — 32-55-96; табиат ва экология — 32-57-52; ишчи ёшлар ва тижорат — 32-55-47; ахлоқ ва ахборот — 32-57-52; спорт ва ватанпарварлик — 32-55-61; халқ таълими — 32-58-48; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-57; қабулхона — 32-56-58.

Манзилгоҳимиз: 700083. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32-уй.
Индекс: 64607.
380.000 нусхада чоп этилади.

Кўлёзмалар ҳамда суратлар муаллифларга қайтарилмайди ва тақриз этилмайди.

Рўзномамиз ҳафтанинг сешанба, чоршанба, жума, шанба кунлари чиқади.

Яна рўзномада кўришгунча!

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси

Буюртма: 4731.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12